

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research

Cilt: 14 Sayı: 77 Nisan 2021 & Volume: 14 Issue: 77 April 2021

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

MODERNLEŞME VE SÜNNET İKİLEMİNDE DİN GÖREVLİSİ: DOĞUBAYAZIT ÖRNEĞİ RELIGIOUS OFFICIALS IN THE DILEMMA OF MODERNIZATION AND SUNNAH: THE EXAMPLE OF DOĞUBAYAZIT

Mustafa SAFA*

Öz

İnsanlık tarihi boyunca toplumlarda din, en temel yerleşik kurum olarak hayatini devam ettirmiştir. Özellikle semavi dinlerde ilk kurucu olan peygamberler, getirdikleri mesajı gönderildikleri topluma sözlü ve uygulamalı olarak öğretmişlerdir. Gönderildikleri toplumları değiştirip dönüştüren peygamberler, getirdikleri ilahi mesajı sözleriyle ve uygulamalarıyla toplumlarına yerleştirmişlerdir. Peygamberlerin toplumda oluşturdukları bu uygulama ve alışkanlıklar nesilden nesile sünnet olarak aktarılmıştır. Dinin yaşayan boyutu olan sünnet, toplumlardaki büyük değişimler karşısında zaman zaman değişime ayak uyduramamaya özne olmaktan çıkmış nesne konumunda kalmıştır. Yaklaşık üç asırdan beri dünyadaki bütün toplumlarda yaşanmakta olan modernleşme sürecinde, dinlerin özellikle kamusal alanda nesneleşmesiyle dinin iki ana kaynağından biri olan sünnet de işlevselliğini kaybetmiş gözükmektedir. Günümüz modern Müslüman toplumlarında İslam dininin iki ana kaynağından ikincisi olan sünnetin neligi (mahiyeti) ve sosyal hayatta uygulanabilirliği çeşitli bilim dallarında araştırma konusu olarak ele alınmaktadır. İslam dinini topluma anlatma ve sosyal hayata aktarma görevini resmi yetki ile üstlenmiş olan din görevlilerinin sünneti topluma anlatma ve aktarma konusunda gayret gösterdikleri bilinmektedir. Söylem olarak sünnetin topluma anlatılmasında herhangi bir sıkıntı göze çarpmazken, vahyin uygulaması kabul edilen sünnetin sosyal hayata aktarılmasında din görevlilerinin modernleşmenin aktif direnciyle karşı karşıya geldikleri bilinmektedir. Bu durumda din görevlilerinin sünnet algılarıyla modernite ikileminde kaldıkları söylenebilir. Bu çalışma, Ağrı ilinin Doğubayazıt ilçe müftülüğüne bağlı ilçe merkezinde ve Doğubayazıt'ın köylerinde görev yapan din görevlilerine doğrudan gözlem yöntemi anket tekniği uygulanarak yapılmıştır. Çalışmamızda yapılan anket uygulamasıyla öncelikle din görevlilerinin modernleşme algıları ve sünnet anlayışları tespit edilmeye çalışılmıştır. Modernleşme ve sünnet algıları belirlendikten sonra sünneti topluma aktarma konusunda ne durumda oldukları kapalı uçlu sorulara verdikleri cevaplarla tespit edilmiştir. Ayrıca açık uçlu sorularla da din görevlilerinin sünnetle ilişkileri, sünnetle ilgili görüş ve önerileri öğrenilmeye çalışılmıştır. Doğubayazıt din görevlileri üzerinden yürütülen bu çalışmanın diğer benzer durumdaki din görevlilerinin durumlarına da ışık tutması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Doğubayazıt, Modernleşme, Sünnet, Din Görevlisi, Sosyal Hayat.

Abstract

Throughout the history of humanity, religion has maintained its vitality as the most foundational established institution in societies. Especially the prophets, who were the first establishers of the Abrahamic religions, preached the message they brought to the society they were sent to, orally and practically. The prophets who changed and transformed the societies they were sent to, established the divine message they brought into their societies with their words and practices. These practices and habits formed by the prophets in society have been passed down from generation to generation as sunnah. As the living dimension of religion, sunnah has become an object that has ceased to be a subject, failing to adapt to changes from time to time in the face of major changes in societies. Despite being one of the two main sources of religion, sunnah seems to have lost its functionality with the objectification of religions, especially in the public sphere, during the modernization process that has been taking place in all societies in the world for about three centuries. The nature of sunnah, which is the second of the two main sources of the religion of Islam, and its applicability in social life are discussed as a subject of research in various disciplines in today's modern Muslim societies. It is known that religious officials, who undertake the task of explaining the religion of Islam to the society and transferring it to social life, make efforts to explain and convey the sunnah to the society. While there is no problem in explaining sunnah as discourse to the society, it is known that religious officials face the active resistance of modernization in the transfer of sunnah as the practice of revelation, to social life. Therefore, it can be stated that religious officials are caught in a dilemma of the perception of sunnah and modernity. This study was carried out by applying

* Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, <https://orcid.org/0000-0002-6202-2315>. msafa@agri.edu.tr

direct observation method questionnaire technique to religious officials working in the district center of Doğubayazıt district mufti of Ağrı and in the villages of Doğubayazıt. In our study, firstly, the perceptions regarding modernization and sunnah of religious officials were examined with the questionnaire application. After determining the perceptions of modernization and sunnah, their methods of conveying sunnah to society was studied by the answers they gave to closed-ended questions. In addition, with open-ended questions, the relations of religious officials with sunnah, and their opinions and suggestions about sunnah were examined. This study, conducted with Doğubayazıt religious officials, is expected to shed light on the situation of other religious officials in similar situations.

Keywords: Doğubayazıt, Modernization, Sunnah, Religious Staff, Social Life.

Giriş

İnsanı yeryüzünün en değerli varlığı olarak yaratan Allah, insanı yarattıktan sonra başıboş bırakmamış, ona niçin yaratıldığını ve yaratılış gayesine uygun olarak ne yapması gerektiğini vahiy ve peygamberler vasıtasıyla öğretmiştir. Hayatın anlamını açıklayan vahiy, peygamberler tarafından yaşanan ve yaşanması gereken bir hayat olarak insanlığa öğretilmiştir. İnsanlığa öğretilen vahyin insan toplumunda şekillenen haline din denilmektedir. Bir kurum olan din, insanlığın başlangıcından beri var olmuş ve insan hayatıyla iç içe varlığını devam ettirmektedir. Bundan dolayı din kavramının çok geniş bir anlam içeriği vardır. İnsanlığın en önemli faaliyeti olan din, inanmayı, ibadeti, ahlaki davranışları, fazilet ve iyilikleri, özellikle toplumsal düzeni ifade eden bir kavramdır (Ece, 2017, 151). İnanan insanın hayatında din, ameli salih olarak ibadet, sosyal hayatta yaşanan pratikler olarak muamelat olarak yer alan hayatın merkezinde olan bir kurumdur.

İslam alimleri din kavramının inanç, ibadet ve muamelat olarak hayatın bütün yönlerini içine alan bir kavram olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca din olgusunun inanç ve ibadet boyutunun daha çok din kelimesiyle; muamelat boyutunun şariat kelimesiyle, dinin birlik ve toplama boyutunun da millet kelimesiyle ifade edildiğini belirtmişlerdir. İnançların pratik hayata taşınmasıyla ameller ortaya çıkar. Buna göre inanılan, amel edilen; amel edilen de etrafında toplanılan, üzerinde birlik sağlanan, birleşilen şey olarak tezahür eder. Şehristani, millet kavramını bir toplumun etrafında toplandığı ve toplumsal ruhun (kolektif bilinç) tabi olduğu, üzerinde yürüdüğü egemen prensipler ve tutmuş olduğu yol olarak tarif etmiştir (Ünal, 1986, 130). İslam dinine mensup Müslüman bir toplum Kur'an'ı hayat kitabı, Hz. Peygamberin söz, uygulama ve rıza gösterip yasaklamadığı davranışları da sünnet olarak kabul etmektedir. Aynı zamanda Hz. Peygamberin vahyi hayata aktarması bakımından sünnet, Kur'an-ı Kerim'in teorik emir ve yasaklarının sosyal hayatta yaşanması olarak kabul edilmiştir.

Tarihte olduğu gibi günümüzde de toplumlar hem bireysel hem de kamusal alanda inanç yapılarına uygun bir hayatı yaşama gayret ve çabası içindedirler. Türkiye'de İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, toplumu din konusunda aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere kurulmuş olan Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı müftülüklerde çalışan din görevlilerinin, şehirlerden köy ve mezralara kadar buldukları yerlerde İslam'ı sünnet merkezli anlatmaya çalışmakta oldukları bilinmektedir. Kur'an ve sünneti topluma anlatma ve nasıl yaşanacağını öğretme görevini resmi yetki ile din görevlileri üzerlerine almışlardır. Din görevlileri Hz. Peygamberin tebliğ ve önderlik görevinin temsilcileri olarak, topluma Kur'an ve sünneti anlatan, aktaran peygamber varisleri olarak kabul edilmiştir: "... Şüphesiz ki âlimler, peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler altın ve gümüşü miras bırakmazlar; sadece ilmi miras bırakırlar. O mirası alan kimse, bol nasip ve kısmet almış olur." (Ebu Davud, İlim: 1; Tirmizi, İlim: 19; Buhari, İlim: 10).

1. Araştırmanın Amaç ve Önemi

Türkiye'nin en doğusunda, Uluslararası transit yol üzerinde, İran'a açılan Gürbulak sınır kapısına 30 kilometre mesafede bulunan Doğubayazıt ilçesinde görev yapan ve her fırsatta sahih ehli-sünnet din anlayışının örnekliğini ortaya koymaya çalıştığını dile getiren din görevlilerinin modernleşme ve sünnet konusundaki tutumlarını genelleştirmeden araştırmaya tabi tutmanın daha uygun olduğu düşüncesinden hareketle bu araştırmayı yapmaya karar verilmiştir. Doğubayazıt ilçe müftülüğünde görev yapan din görevlileri de Türkiye'nin diğer bölgelerindeki din görevlileriyle aynı şartlarda, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın

irşat hizmetleri çerçevesinde görev yapmaktadırlar. Ancak bölgede halen, yeterli derecede ehli-sünnete bağlı bulmadıkları için müftülük tarafından kadrolu olarak görevlendirilen din görevlisini kabul etmeyen, klasik medrese mezunu din görevlisi isteyen köyler vardır. Türkiye’de Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde çalışan din görevlilerinin modern bir toplumda yürüttükleri din hizmetlerinde Kur’an ve sünnet merkezli dini bir hayatın rehberliğini yaptıkları, vaaz ve hutbelerinde özellikle öne çıkardıkları bir husustur. Türkiye’nin dini hayatı bakımından, ehli-sünnet geleneğine bağlı Türk toplumunda sünnete bağlılık ve sünneti yaşama konusu son yirmi yılda üzerine vurgu yapılan en önemli konulardandır.

Din görevlileri, İslam ahlakının temeli olarak Hz. Peygamberin hadislerini, davranışlarını ve karşılaştığı bazı olaylarla ilgili ikrarlarını sünnet olarak anlatıyorlar. Vaazlarda, hutbelerde, çeşitli anlaşmazlıklarda ve dini telkinlerde Hz. Peygamberin yaşayışını ve uygulamalarını örnek göstererek sünnetten örnekler veriyorlar. Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı din hizmeti yürüten din görevlileri Müftü, Vaiz, Kur’an Kursu Öğreticisi, İmam-Hatip, Müezzin-Kayyım gibi görevleri icra eden resmi görevlilerdir. Bu görevlilerden en çok imamlar, şehirlerden köylere, köylerden mezarlara kadar her yerde günde beş vakit, hayatın her alanında toplumla iç içe, toplumun her kesimiyle sosyal hayatı paylaşmaktadırlar. Toplumu dini konularda aydınlatma ve yönlendirme görevi olan din görevlileri, İslam ahlakının, İslam’ı yaşamanın ve iki cihan saadetine ulaşmanın, dünya ve ahirette kurtuluşa ermenin Kur’an’a ve sünnete tabi olmakla mümkün olacağını anlatmaktadırlar. Özellikle vaazlarında ve Cuma hutbelerinde “İslam’ın İki Ana Kaynağı Kur’an ve Sünnet”, “Kur’an ve Sünnet Bir Bütündür”, “Kur’an’la Yaşamak” gibi konuları sürekli topluma aktarmaktadırlar (Bkz. Hutbeler, 2018, 2019, 2020).

Din görevlileri, İslam’ın iki ana kaynağı olarak Kur’an ve sünnet konusunu vaaz ve hutbelerinde sık sık gündeme getirirler. 2 Şubat 2018 tarihinde Türkiye’nin bütün camilerinde okunan hutbede Kur’an ve sünnetin Müslüman toplumdaki yeri şu şekilde açıklanmıştır: “Bugünümüzün ve yarınımızın, dünyamızın ve ahiretimizin inşa edici gücü, rehberi Kur’an-ı Kerim’dir. Kur’an’ın hayatla buluştuğu, anlaşılır ve yaşanılır hale geldiği yer Peygamberimizin sünnetidir. Bu yüzden biz, on dört asırdır Din-i Mübin-i İslam’ı bu iki ana kaynaktan öğreniriz. Kur’an-ı Kerim, bize Allah’a imanla birlikte Peygamberimize imanı da emreder. Allah’a itaatin hemen ardından Peygamberimize itaati de ister. Zira Yüce Kitabımızı bize tebliğ edip öğreten Peygamberimizdir. Kur’an, onun örnekliğinde yaşanan bir hayat modeline dönüştürülmüştür. Kur’an’ın aydınlığında, Efendimizin eşsiz önderliğinde hayatlarını tanzim edenler, istikametlerini asla kaybetmeyeceklerdir.” (Hutbeler, 02.02.2018).

Sahih İslam anlayışına uygun dini bir hayatı hem kendi yaşantılarına hem de görev yaptıkları topluma anlatmaya ve aktarmaya çalışan din görevlilerinin yaşadıkları modern hayat içerisinde sünnet kavramını kullanırken kavramın içeriğini nasıl doldurduklarını, olgusal olarak sünnetten ne anladıklarını tespit etmek önem arz etmektedir. Sünneti topluma aktarma görevini üstlenmiş olan din görevlilerinin kendi hayatlarında sünnetin tezahürlerinin neler olduğunu kendi tanımlamalarından tespit etmek daha doğru bir davranış olacaktır. Ayrıca sünneti topluma aktarma konusunda din görevlilerinin sorumlulukları, rolleri ve işlevselliklerini kendi görüşlerinden tespit etmek son derece önemlidir.

2. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri

“Modernleşme ve Sünnet İnkileminde Din Görevlisi” isimli bu çalışmamızda, Ağrı ili, Doğubayazıt ilçe müftülüğüne bağlı ilçe merkezinde ve köylerde görev yapan din görevlilerinin modernleşme ve sünnet algıları tespit edildikten sonra, din görevlilerinin torik olarak düşünce dünyalarındaki sünneti topluma aktarma sürecinde durumlarının ne olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır. Araştırmanın yapıldığı 2018 yılı Mayıs ayında Doğubayazıt İlçe Müftülüğünde 2 vaiz, 110 İmam-Hatip, 7 Müezzin-Kayyım ve 5 Kur’an Kursu Öğreticisi olmak üzere 124 din görevlisinin aktif olarak görev yaptığı bildirilmiştir. Mayıs ayı din görevlileri toplantısına katılan ve toplantıda bulunmayıp diğer zamanlarda teslim alınan anket uygulaması neticesinde 72 anket formu din görevlileri tarafından doldurularak teslim edilmiştir.

Araştırmada nicel ve nitel yöntemlerin bir arada kullanıldığı karma yöntem uygulanmıştır. Sosyal bilimlerde nicel yöntem, gözlem ve ölçmeye dayalı, tekrarlanabilen, objektif araştırma yaklaşımı olarak değerlendirilir. Nitel yöntem ise, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmaya çalışıldığı sürece bağlı bir araştırma yöntemidir. Nitel araştırmanın amacı bireylerin toplumsal dünyalarını nasıl oluşturduklarını anlamak ve içinde yaşadıkları toplumsal dünyayı nasıl algıladıklarını yorumlamaya çalışmaktır. Nitel araştırma, Ne? Nasıl? Niçin? sorularına yanıt arar (Kurt, 2013, 9). Bunun için din görevlilerinin özgün düşüncelerini ve beklentilerini almak için dört tane de açık uçlu sorularla

desteklenmiştir. Ayrıca araştırmacının uzun yıllar Diyanet İşleri Başkanlığında din görevlisi olarak çalışmış olması sebebiyle yaşadığı tecrübeler ve din görevlisi tutumlarını çözümleme ve anlamada önemli rol oynamıştır.

Bu araştırmanın bağımsız değişkenleri olan, yaş ortalamaları, eğitim seviyeleri, görev süreleri, görev türleri, görev yerleri, hafızlık durumları, kitle iletişim araçlarını kullanım durumları, kredi kartı kullanım durumları, sosyal medya hesapları gibi olgusal durumlarına göre veriler değerlendirilmeye çalışıldı. Sorulan diğer dört açık uçlu soruyla da din görevlilerinin sünnetle ilişkileri ve sünnet hakkında özgün düşünceleri öğrenilmeye çalışıldı. Anket uygulaması sonunda anket formlarından düzensiz verilmiş cevaplar temizlendikten sonra veriler SPSS programına yüklendi. Beşli likert tipi sorulardan oluşan veriler, demografik veriler ve ölçek dışı değerlendirilen sorular frekans dağılımı yardımıyla incelendi. Araştırmada bilgi toplama aracı anket formu likert tipi sorulardan oluştuğu için tutum ölçeklerinin ortalamalarında farklılıkların tespiti için tek örneklem t-testini (one-sample t-test) kullanmayı tercih ettik. Yine iki grup arasındaki ilişkilerin karşılaştırılmasında bağımsız gruplar testi (independent samples t-test) uygulandı. İki'den fazla gruplar arasındaki ilişkilerin analizinde tek yönlü varyans (one-way anova) analizi kullanıldı. Araştırmada gruplar arası yapılan çoklu karşılaştırmalarda, varyans analizi sırasında anova tablosunda gözlemlenen anlamlılık düzeyinin hangi grubun lehine ya da aleyhine olduğunu tespit etmek için çoklu karşılaştırma (Lsd, Tukey, Duncan) tekniklerinden olan Lsd Post-hoc çoklu karşılaştırma tekniği kullanıldı.

3. Araştırmanın Hipotezleri

Modernleşme ve sünnet ikileminde din görevlisi isimli bu araştırmanın öncelikle temel kabullerini belirtmemiz gerekmektedir. Araştırmanın temel kabullerini tespit ettikten sonra bu kabuller üzerinden üretilen hipotezlere yer verebiliriz. Vahiy ve sünnete uygun bir hayatı anlatmaya ve yaşamaya çalışan din görevlilerinin küresel modern hayatın değer ve yaptırımları karşısında toplumun nasıl hareket etmesi, kamusal alanda sosyal hayatında ne yapması gerektiğiyle ilgili ikilem içinde oldukları görülmektedir.

Müslüman toplumlarda bizzat Hz. Peygamberin peygamberliği esnasında yaptığı uygulamaların sünnet olduğuyla ilgili önemli tartışmalar yoktur. Davranış ve uygulamalarından sadece dine ait olanlar sünnettir, ya da bütün yapıp ettikleri sünnettir şeklinde çok büyük tartışmalar olmasa da hadis olarak rivayet edilen sözlerinin sünnet olup olmadığıyla ilgili tartışmalar halen devam etmektedir. Hz. Peygamberden rivayet edilen hadislerin de uygulamalar gibi sünnet olduğu görüşü birçok tartışmayı gündeme getirmektedir.

Araştırmada Doğubayazıt ilçesi ve köylerinde görev yapan din görevlileri ile ilgili bu temel hipotezi destekleyen ve test edilmesine yardımcı olacak şu alt hipotezlere yer verilmiştir:

1. Din görevlileri modernleşmeyi ve yaşadıkları toplumun modern bir toplum olduğunu kabul etmemektedirler ve eğitim durumlarına göre aralarında anlamlı bir farklılık yoktur.
2. Din görevlileri eğitim seviyelerine göre, sünnetin modern bilgi ve teknolojinin kullanılmasını yasaklayacağı düşüncesinde anlamlı farklılıklar göstermektedirler.
3. Görevlilerin sünnet algılarında Hz. Peygamberin siyasi ve ekonomik kararlarının sünnet olduğuyla ilgili anlamlı farklılıklar vardır.
4. Din görevlilerinin Hz. Peygamberin sünnetini hayata aktarma sorumluluğu ile ilgili görüşlerinde eğitim durumlarına göre anlamlı farklılık vardır.
5. Din görevlileri günümüzde birçok sünnet uygulamasını kendi yaşamlarına ve topluma aktarma konusunda yeterli olmadıklarıyla ilgili görüşlerinde eğitim durumlarına göre anlamlı farklılıklar göstermektedirler.

4. Modernleşme ve Modern Toplum

Kavram olarak modernleşmenin bazen çağdaşlaşma kavramı yerine kullanıldığı görülür. Osmanlı Türkçesinde "muasırlaşma" ya da "asrileşme" olarak ifade edilen çağdaşlaşma kavramının, modernleşme ile eş anlamlı olarak kullanılması doğru değildir. Modernleşme, sanayileşmiş toplum tipine doğru bir değişim ve çoğu zaman batılılaşma anlamında kullanılırken; çağdaşlaşma, içinde bulunan çağın bütün insanlığa sunduğu maddi ve manevi kültür unsurlarından yararlanma durumunu ifade eder (Kirman, 2016, 62). Modernleşme kavramı, çoğunlukla teorik, düşünsel bir faaliyet ve proje boyutuna işaretlerle kullanılır. Modernleşmenin süreç olarak tarif edilmesi kavramın gerçekliğine yani olgusal durumuna değil, zihinde var olan mahiyetine vurgu yapar. Halbuki, modernleşmenin gerçekliği, vücut bulmuş şekli, kavramın durumla

ilgili (olgusal) tarifiyle ifade edilebilir. Modernleşme kavramı değişimin kendisini, gerçekliğini ifade eden, modern nitelemesinin yapılabildiği olgunun özüne ait bir isimlendirmedir.

Modernleşme kavramı hem teori hem de olgu olarak; eski ve geleneksel toplumların modern olmalarına yani modernliğe ulaşmalarına imkan veren süreçler için kullanılan bir terimdir (Cevizci, 2005, 1185). Terim, sanayileşme ile başlayan, toplumsal, kültürel ve ekonomik alanlarda sanayileşmiş Batı toplumlarının temsil ettiği teknoloji, bilgi ve zihniyet seviyesine ulaşmak için yapılan düzenlemeleri ve gösterilen çabaları ifade eden bir değişim sürecine işaret eder (Kirman, 2016, 210). Başlangıçta modernleşme kavramı, 1750'li yıllarda Batı Avrupa'da ortaya çıkan sanayileşme ile başlayan sosyal değişim sürecine işaret etmekteydi (Macionis, 2013, 629). Toplumlarda modernleşme süreci önce teknolojik değişimle başlar, teknolojik değişimi değerlerde değişim süreci izler. Teknolojide ve değerlerde yaşanan değişiklik süreci geleneksel toplumlarda basit yapıların modern toplumların karmaşık yapılarına dönüşmesini kaçınılmaz hale getirir. Sosyologlar, değerler değişiminin 1960'lar Amerika'sındaki değerlere çarpıcı bir şekilde benzerlik göstereceği görüşünü ileri sürmektedirler (Marshall, 1999, 509). Modernleşme ile ilgili tanımların halen dini düşüncenin alanını daraltıcı bir işleve sahip olduğu bilinmektedir. Ancak, gelenek ile gelenekselcilik arasındaki ayrım; modernlik (modernite) ile onun ideolojik uzantısı olan moderncilik (modernizm) arasındaki ayrım dikkate alınmalı ve bu kavramlar birbirine karıştırılmamalıdır (Kurt, 2017, 220-221).

Modernleşmeyi bir olgu olarak ele aldığımızda, modernizm düşüncesinin hedeflediği, sınırlarını çizdiği şart ve ilkelerin düşünsel boyuttan değişim ve dönüşüm sonucu somutlaşarak ortaya çıkan durum olarak tanımlayabiliriz. Niyazi Berkes modernleşme olgusunu, "geçmişteki endüstrileşmemiş toplum tipinden, günümüzdeki ileri düzeyde endüstrileşmiş toplum tipine doğru bir değişimdir." şeklinde tarif eder (Hançerlioğlu, 1996, 68). Bu değişimler kendisini ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal alanlardaki modernlikler olarak ortaya koyar. Evrimci teori bu değişimleri, gelişme temelli değişimler olarak kabul eder. Buna bağlı olarak ekonomide uzmanlaşmanın artışı, yönetim tekniklerinde ileri teknolojinin kullanımı ve ticaret kolaylığı modernlik göstergelerinden kabul edilirken; kültürel olarak da laikleşme ve ulusçu ideolojilere bağlılık modernlik göstergeleridir. Siyasi olarak geleneksel otoritenin gerilemesi, okuryazarlığın ve kentleşmenin artışı da toplumsal açıdan modernleşmeye işaret eden göstergeler olarak kabul edilmiştir. Diğer taraftan kapitalist dünya pazarının hızlandırdığı bilimsel, teknolojik keşif ve yenilikler, sanayideki ilerleme, nüfus hareketlerinin doğuşuyla birlikte ortaya çıkan sosyo-ekonomik değişim durumları tamamen modernleşme göstergeleri olarak kabul edilmektedir (Cevizci, 2005, 1185). Toplumlarda zaman zaman aktif modernleştirme faaliyetleri ortaya konulmaktadır. Modernleştirme faaliyeti, insanı belirli amaçlar doğrultusunda doğa üzerinde sınırsız bir denetim kurma ve toplumu o amaçlar yönünde dönüştürme çabası olarak ortaya çıkar. Modernleştirme faaliyetiyle çoğu zaman küçük ve geleneksel cemaat yapılarının çöktüğü, bireyselleşme eğilimlerinin arttığı, geleneksel güçlü dini bağlılıkların kaybolduğu, sekülerleşme ve bireysel inanma şekillerinin ortaya çıktığı görülür.

Modernleşme kuramı, az gelişmiş toplumların gelişmiş toplumları taklit ederek batı tipi bir gelişme düzeyine ulaşacakları varsayımındadır. Bu varsayım çerçevesinde, gelişme, gelenekten modernliğe doğru aşamalı bir geçişle gerçekleşecektir. İktisadi düzeyde modernleşme, piyasada dış yatırımların devreye girmesiyle gerçekleşirken; toplumsal düzeyde de uygun Batı kurumları, değer ve davranışları benimsenecek gerçekleşecektir. Siyasal düzeyde ise, parlamenter demokrasinin uygulamaya konması ile modernleşmenin başarılacağı tezi savunulmaktadır (Çapçoğlu, 2011, 12-13). Modernleşme kuramına göre az gelişmiş ülkeler, Batı kapitalizminin iktisadi ve toplumsal sistemini taklit ederlerse, sanayileşmiş dünyanın standartlarına ulaşacaklardır. Gelişmenin gelenekten moderniteye doğru aşamalı bir geçişle gerçekleşeceği varsayımı yaygındır. Bu gelişmenin ekonomik olarak piyasanın ve dış yatırımların devreye girmesiyle sağlanacağı; toplumsal olarak da Batı kurumlarının, değerlerinin ve davranışlarının benimsenmesiyle gerçekleşeceği varsayılmaktadır (Marshall, 1999, 261). Teknolojik değişim sayesinde insanın üretkenliğinin artacağı ve sanayileşmiş ülkelerin yoksul ülkeleri gelişme yönünde harekete geçirerek modernleştireceği varsayımı önemli bir bakış açıdır. Ancak, Batı merkezli ve Batı değerleriyle yüklü modernleşme kuramı, olgusal olarak birçok kolaylıklar ve imkânlar sunmakla birlikte; insan ve doğa sömürüsü, savaş tehdidi, çevre kirliliği, ruhsuzluk, manevi değerlerden yoksunluk gibi birçok problemi de beraberinde getirmiştir (Kirman, 2016, 211).

Teorik olarak modern toplum, batı uygarlığında endüstri devrimi ya da kapitalizmin doğuşu ve teknolojinin gelişimiyle ortaya çıkan, akılcılık ve bireycilik felsefesine dayanan özü itibarıyla durağan ve muhafazakâr olup kapitalizm öncesi üretim tarzlarına bağlı geleneksel toplumun karşısında yer alan toplum türü olarak isimlendirilir (Cevizci, 2005, 1187). Modern toplum tiplerinde özellikle modern kelimesinin

doğrudan şimdi ile ilişkili bir kelime olduğunu bilmeliyiz. Bir yaşam şekli olarak varlığını devam ettiren modernleşme, modernlik yani modernite (modern olma durumunu) gündeme getirir. Modernlik, "18. Yüzyıl Avrupa aydınlanmasından 1980'li yılların oralarına kadar süren ve sekülerleşme, rasyonelleşme, demokratikleşme, bireyselleşme ve bilimsel düşüncenin gelişimi gibi unsurlarla karakterize edilen dönem" olarak tanımlanmaktadır (Giddens-Sutton, 2016, 28). Modernlik, bir uygarlığın kendi gelişim çizgisi içinde, en son dönemde geliştirdiği, özel olarak da Batı uygarlığının Rönesans ve aydınlanma dönüştürmesinden sonra kazandığı kültürel değer ve sosyal ilişkilerin özümsemesi ile ortaya çıkan bir yaşam tarzıdır (Demir-Acar, 1997, 160).

Modern toplum, bireyci bir toplum olduğundan bireyler, ihtiyaçlarını karşılamak için diğer bireylerin mal ve hizmetlerine bağımlıdır. Ancak modern toplumda bireyleri değer, meslek, etkinlik, eşya gibi çok sayıda özgür tercih hakkına da sahiptirler. Modern toplumda, yeni teknolojik keşiflerin ve yenilik arzularının sürekli artıyor olmasına paralel değişimin de hızla arttığı görülür. Modern toplum, toplum üyelerinin kendi çıkarları peşinde koşmaya ve kazanımlarını artırmaya özendirildikleri, hatta teşvik edildikleri bir toplumdur. Bu durum fertleri uzmanlaşmaya ve en fazla kendi çıkarlarına olanı elde etmeye sevk eder (Cevizci, 2005, 1187).

Bir değişim süreci olan modernleşmenin kendi bünyesinde barındırdığı belirsizlik ve karasızlıklara dikkat çeken Shumuel N. Eisenstadt, modernleşme karşısında her ülkenin geleneksel özelliklerine bağlı olarak farklı bir tutum sergilediğini; modern öncesi toplumdaki modern topluma geçişin kısa bir sürede olmadığı gibi, modernleşen toplumların da geleneksel değerlerini hemen söküp atmadığını, birçok eski sayılan toplumsal değer ve kurumlarını yaşattıklarına dikkat çeker. Eisenstadt, modernleşmenin belirgin özelliklerini özetle şöyle anlatır (2014, 11-34): Modernleşme çok karmaşık, kapsamlı ve değişken bir olgu olduğundan tek tip, tek çizgide cereyan eden bir olgu olarak düşünülemez. Modernleşmiş toplumlarda sosyal hareketlilik ve sosyal farklılaşma dikkat çekici orandadır ve uzmanlaşmanın artar. Geleneksel toplum yapısına göre sosyal rol ve statülerin dağılımında büyük farklılaşmalar görülür. Kitle iletişim araçları yaygınlaşır, sürekli yapısal farklılıklar ve değişimler gözlenir. Modernleşmeyle birlikte rejim demokratikleşir; siyasi otorite merkezleşir, yeni siyasi gruplar ortaya çıkar ve vatandaşların siyasetteki etkinliği artar. Toplumun örgütsel yapısı değişir, çok sayıda yeni işlevsel kurumlar ve örgütler ortaya çıkar. Bürokrasi genişler, uluslararası ilişkilerde ve etkileşimde yeni boyutlar ortaya çıkar. Modern toplumda ekonomik alanda çok ciddi değişimler yaşanır; sanayi ve ticaret sektörü tarımın önüne geçer, piyasa ekonomisine dayalı bir ekonomik sistem işlemeye başlar. Mal, işgücü ve para piyasaları gelişir, yeni ekonomik kurumlar, şirketleşmeler meydana gelir. Hızlı ekonomik büyüme gözlemlenir. Akrabalık ilişkilerinin ve birincil grup ve gruplaşmaların önemi azalır. Kentleşme artar ve yoğunlaşır. Yeni sınıfsal bir yapı, orta, üst, alt sınıflar şeklinde oluşur. Eğitim toplumun bütün katmanlarına ulaşacak şekilde yaygınlaşır, mesleki eğitim önem kazanır.

5. Sünnet ve Modern Hayat

Sünnet kelimesi sözlükte, yol, hal, tavır, gidişat, çıkış, hüküm gibi anlamlara gelmekte olup, aynı zamanda bir kimsenin iyi veya kötü alışkanlık haline getirdiği davranışlar için de kullanılmaktadır. Diğer bir ifadeyle takip edilmesi alışkanlık haline gelen yol, gidişat demektir. Kur'an-ı Kerim'de ise, değişmez kanun ve hükümler için sünnet kelimesi kullanılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de dört yerde "sünnetü'l evvelin: öncekilerin sünneti", geçmiş toplumların izledikleri yol, ya da öncekilere uygulanan hüküm anlamlarında kullanılmıştır (Ece, 2017, 665). Ali İmran suresinin 137. ayetinde Allah, "Gerçek şu ki, sizden önce nice sünnetler (kanun özelliği kazanmış nice olay) gelip-geçmiştir. Bundan dolayı yeryüzünde gezip-dolaşın da yalanlayanların uğradıkları sonuç nasıl oldu bir görün." buyurmuştur. Bu ayette geçen sünnetler (sünen) ifadesiyle Allah'ın çeşitli hayat tarzlarına, yaşam biçimlerine, geçmişlerin şeriatlarına ve geçmişlerin iyi-kötü gidişatlarına işaret ettiği anlamını çıkarmışlardır.

Yol, hal, tavır, gidişat, çıkış, hüküm gibi sözlük anlamları olan sünnet, esas itibarıyla davranışa ve uygulamaya yönelik bir anlam içeriğine sahiptir. Aynı zamanda bir hareketin ve davranışın sünnet adını alabilmesi için, özgünlük, süreklilik, bilinçlilik, örneklik, doğruluk, mutedillik ve kurallılık gibi özellikleri taşıması gerekmektedir. Sünnet, Hz. Peygamberle ilgili özel anlamda kullanıldığında, Hz. Peygamberin Müslümanlar için örneklik teşkil eden sözleri, davranışları ve onayları anlamına gelir. Yine Hz. Peygamber için genel anlamda ele alınırsa sünnetten Hz. Peygamberin genel örnekliği ve rehberliği anlaşılmaktadır (Hadislerle İslam, 2015, 1/129).

Kelam ilminde sünnet, "Hz. Peygamber ve ashabının itikat ve amelde takip ettiği yol", ümmetin hâkim din anlayışı olarak ifade edilmiştir (Bedir, 2010, 150). Kur'an gibi sünnet de hayatı ve insanı bir bütün şeklinde kapsar; dini dünyadan, dünyayı ahiretten ayırmaz. Cenab-ı Hak tarafından Resul-i Ekrem'e gönderilen son ilahi vahyin uygulamasından ibarettir. Sünnet, Hz. Peygamber ve ashabının İslam'ı anlama ve uygulama biçimini göstermek ve onu gelecek nesillere taşımak gibi önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Müslümanlar arasında anlayış ve uygulama birliğini sağlamaktadır. Bu sayede Müslümanlar dünyanın her yerinde ortak bir inanç ve duyguya sahip olmakta, ortak ibadet ve davranış biçimlerini ortaya koyabilmektedir (Çelebi, 2010, 154).

Hz. Peygamberin peygamber sıfatıyla yaptığı davranışları dini hüküm kaynağı kabul edilmiştir. Hz. Peygamberin devlet başkanı, ordu komutanı, hakim, aile reisi, kanaat önderi gibi bir yönüyle insani özelliklerini taşıyan, diğer taraftan peygamberlik özelliğinden dolayı ortaya çıkan rol ve sıfatları vardır. Bu durumda Hz. Peygamberin bir söz veya tasarrufunun dini-evrensel bir nitelik mi taşıdığı yoksa salt insani bir kanaatine mi bağlı olduğunun belirlenmesinde Kur'ani tebliğin ölçü alınması gerekmektedir (Bedir, 2010, 151). Kur'ani tebliğin rehberliğinde sünnet, dini ilkeler ve değerler manzumesi olması açısından şöyle tarif edilebilir; "Medine toplumu ve devleti içinde Hz. Muhammed'e sosyal, siyasal, ekonomik ve ahlaki tüm sahalarda rehberlik eden esaslardır." (Hadislerle İslam, 2015, 1/129). Şüphesiz bu esaslar da vahiydeki emir ve yasaklar, tavsiyeler ve geçmiş ümmetler üzerinden yapılan telmihlerdir.

Sonuçta sünnet, Hz. Peygamberin peygamberlik sıfatıyla Müslümanlar için örneklik teşkil eden sözleri, uygulayıp öğrettiği davranışları ve onayları olup, Hz. Peygamber ve arkadaşlarının yaşadığı dönemden bakıldığında beşeri düzlemde yaşanan İslami hayat modeli ve uygulamalar bütünüdür (Bedir, 2010, 151).

6. Araştırmaya Katılan Din Görevlilerinin Sosyal Kimliği

Din görevlilerine sorulan soruların bir kısmı olgusal sorulardır. Olgusal sorular, onların sabit ve sosyal kişisel birtakım özellikleriyle ilgili bilgiler elde etmek için sorulmuş sorulardır. Olgusal durumlarıyla ilgili bağımsız değişken dediğimiz din görevlisinin kişisel özellikleri; öğrenim durumları, görevleri (İmam-Hatip, Müezzin-Kayyım, Vaiz, Kur'an Kursu Öğreticisi), görev yerleri (İlçe merkezi, Köy), hafız olup olmadıkları, televizyon, akıllı telefon, internet ve kredi kartı kullanıp kullanmadıkları, sosyal medya hesaplarının (Whatsapp, E-mail, Facebook, Twitter) neler olduğu bağımsız değişkenler olarak ele alınmıştır.

Tablo-1: Din Görevlilerinin Eğitim Düzeyleri

	İmam-Hatip		Müezzin-Kayyım		Vaiz		Kur'an Kursu Öğreticisi		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
İmam-Hatip Lisesi mezunu	26	36,1	0	0,0	1	1,4	1	1,4	28	38,9
Ön Lisans mezunu	32	44,4	1	1,4	0	0,0	1	1,4	34	47,2
Lisans mezunu	9	12,5	1	1,4	0	0,0	0	0,0	10	13,9
Medresede okudum	3	4,2	0	0,0	0	0,0	1	1,4	4	5,6
Medrese okumadım	64	88,9	2	2,8	1	1,4	1	1,4	68	94,4

124 din görevlisinin görev yaptığı Doğubayazıt'ta 2018 yılı Mayıs ayı din görevlileri mutut toplantısına katılan 72 din görevlisi anket uygulamamıza katılmıştır. Ankete katılan din görevlisinden 67 tanesi İmam-Hatip, 2'si Müezzin-Kayyım, 1'i Vaiz ve 2 tanesi de Kur'an Kursu Öğreticisidir. Ankete katılan din görevlilerinden ilkokul mezunu olduğunu belirten olmamıştır. İmamlık yapan görevlilerin %38,8'si İmam Hatip Lisesi mezunu, %47,7'si ön lisans mezunu, 9 imam da (%13,4) yükseköğrenimi bitirmiş lisans mezunu olduğunu belirtmiştir. Sadece üç imam ve bir Kur'an Kursu Öğreticisi toplam dört görevli medresede okuduğunu, klasik medrese eğitimi aldığını belirtmiştir.

Tablo 2: Din Görevlilerinin Cinsiyet, Medeni Hal, Görev Yeri ve Hafızlık Durumlarıyla Yaş Ortalamaları

	Cinsiyet		Medeni Hal		Görev Yeri		Hafızlık	
	Bayan	Erkek	Evli	Bekar	İlçe	Köy	Evet	Hayır
18-27 Yaş	0	22	12	10	1	21	18	4
28-35 Yaş	0	20	18	2	6	14	10	10
36-42 Yaş	0	13	13	0	6	7	5	8
43-49 Yaş	0	11	11	0	8	3	1	10
50 ve Üstü	0	6	6	0	3	3	1	5
TOPLAM	0	72	60	12	24	48	35	37

Müftülüğün aylık mutad olarak yaptığı din görevlileri toplantısında bayan vaize ya da Kur'an kursu öğreticisi olmadığı için ankete katılan görevlilerin tamamını 72 erkek görevli oluşturmaktadır. Görevlilerin büyük çoğunluğunun 18-27 yaş aralığında olan %30,6 oranında 22 kişi oluşturmaktadır. 50 yaş üstünde ise sadece altı görevli ankete katılmıştır. Yine 28-35 yaş aralığı 20 kişi %27,8 oranındadır. Din görevlilerinin yarısından fazlası %58,4 oranında 35 yaş altında genç görevlilerdir. 27 yaş altında 10 bekar görevli varken, görevlilerin geneli evlidir. 24 görevli ilçe merkezinde görev yaparken, 48 görevli köylerde görev yaptığını belirtmiştir. Görevlilerin hemen hemen yarısı %48,6 oranında 35 görevli hafız olduğunu belirtmiştir.

Tablo 3: Din Görevlilerinin Görev Süreleri

	İmam-Hatip		Müezzin-Kayyım		Vaiz		Kur'an Kursu Öğreticisi		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
0 - 7 Yıl	46	63,9	0	0,0	1	1,4	0	0,0	47	65,3
8 - 14 Yıl	8	11,1	1	1,4	0	0,0	0	0,0	9	12,5
15 - 22 Yıl	4	5,6	1	1,4	0	0,0	1	1,4	6	8,3
23 - 30 Yıl	9	12,5	0	0,0	0	0,0	1	1,4	10	13,9
31 ve Üstü	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0

Doğubayazıt ilçe ve köylerinde çalışan din görevlilerinden ankete katılanların %63,9'unun 0-7 yıl içinde görevli oldukları, 8-14 yıl içinde olanların oranı %11,1 iken, 15-22 yıl aralığında görev yapan görevliler ise %5,6 oranında görülmektedir. 23-30 yıl aralığında görev yapanların oranı ise %12,5 oranındadır. Ankete katılan görev süresi otuz yılı aşmış görevli bulunmamaktadır.

Tablo 4: Din Görevlilerinin Televizyon, Telefon, İnternet ve Kredi Kartı Kullanma Durumları

	Televizyon		Akıllı Telefon		İnternet		Kredi Kartı		Hiçbiri
	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	
İmam-Hatip	48	19	57	10	34	32	19	47	1
Müezzin-Kayyım	2	0	2	0	1	1	1	1	0
Vaiz	1	0	0	1	1	0	1	0	0
Kur'an Kursu Öğreticisi	1	1	2	0	1	1	1	1	0
Toplam	52	20	61	11	37	34	22	49	1
	%72,2	%27,8	%84,7	%15,3	%51,4	%47,2	%30,6	%68,1	%1,4

Tablo-4'te din görevlilerinin modern hayatın belirleyicileri olan televizyonu %72,2; akıllı telefonu %84,7; interneti de %51,4 oranında kullandıkları görülmektedir. Din görevlilerinin ancak %30,6 oranında kredi kartı kullandığı tespit edilmiştir. Bir din görevlisi hiçbirisini kullanmadığını beyan etmiştir. Din görevlilerinin kredi kartı kullanımı konusunda %68,1 oranında kredi kartı kullanmıyor olma tutumları, genel olarak faize ve faiz temelli işlemlerin merkezi kabul ettikleri bankaya mesafeli durdukları, hassas davrandıkları, ekonomik ilişkilerinde faizden ve bankadan uzak durmaya çalıştıkları izlenimi vermektedir.

Tablo 5: Din Görevlilerinin Sosyal Medya (Whatsapp, E-mail, Facebook, Twitter, Instagram) Kullanımı

	Whatsapp		E-mail		Facebook		Twitter		Instagram	
	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır
İmam-Hatip	57	10	32	35	34	33	9	58	14	53
Müezzin-Kayyım	2	0	1	1	1	1	1	1	1	1
Vaiz	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1
Kur'an Kursu Öğreticisi	2	0	0	2	0	2	0	2	0	2
Toplam	61	11	33	39	35	37	10	62	15	57
	%84,7	%15,3	%45,8	%54,2	%48,6	%51,4	%13,9	%86,1	%20,8	%79,2

Tablo-4'te din görevlilerinin %84,7 oranında akıllı telefon kullandıkları görülmekte idi. Tablo-5'te akıllı telefon kullanan bütün din görevlilerinin yine %84,7 oranında Whatsapp kullandıkları yani akıllı telefon kullanan bütün görevlilerin Whatsapp kullandıkları görülmektedir. Din görevlilerinin elektronik posta (e-mail) kullanım oranları %45,8 oranındadır. Tablo-4'te %51,4 olan internet kullanımından e-mail kullanımı %5,6 puan düşük görülmektedir. Din görevlilerinin %48,6 oranında Facebook kullandıkları görülmektedir. Twitter kullanımı %13,9 oranındadır. Din görevlilerinin %20,8 oranında da Instagram hesaplarının olduğu görülmektedir.

7. Din Görevlilerinde Modernleşme Algısı

Din görevlilerinin modern kavramını şimdiyle ilişkisi ve yeni olana işaret etmesi bakımından olumlu anlamda sıkça kullandıkları görülmektedir. Din görevlilerinin özellikle modernleşmenin fırsat olarak görülen getirilerine ve modern hayata dair herhangi bir çekince ve karşı duruşları görülmemektedir. Ancak ehli sünnet inanç ve ibadet anlayışına dayalı dini tercihleri bakımından moderncilik (modernizm), modernleşme (modernizasyon) ve modernlik (modernite) kavram ve olgularına karşı aşırı hassasiyet gösterdikleri bilinmektedir. Aşağıdaki tablolarda din görevlilerinin sosyal hayat ve tebliğ görevleri açısından modernleşme, modern toplum, modern hayat, modern hayat-sünnet ilişkisi ve modern hayatta sünneti yaşama ile ilgili algı ve düşüncelerini analiz etmeye çalışarak din görevlilerinin modernleşme algılarında farklılaşmalar olup olmadığına bakılmıştır.

Tablo 6: Din Görevlilerinin Modernleşme ve Modern Toplum Algıları

Bilimsel gelişme, teknolojik yenilik ve hayat standartlarının artması modernleşmedir.	N	%	Modern bilgi ve teknolojiyi kullanan toplumlar gibi toplumumuz da modern bir toplumdur.	N	%
Tamamen Katılıyorum	24	33,3	Tamamen Katılıyorum	20	27,8
Katılıyorum	31	43,1	Katılıyorum	23	31,9
Fikrim Yok	7	9,7	Fikrim Yok	12	16,7
Katılmıyorum	6	8,3	Katılmıyorum	14	19,4
Hiç Katılmıyorum	4	5,6	Hiç Katılmıyorum	3	4,2
Toplam	72	100,0	Toplam	72	100,0

Araştırmaya katılan din görevlilerinin %13,9'u katılmıyorum ve hiç katılmıyorum seçeneğini işaretleyerek, modernleşme tanımına katılmadıklarını belirtmişlerdir. Din görevlilerinin %9,7 oranında "Fikrim Yok" seçeneğini işaretlemiş olması, bu tanımın kendileri için bir anlam ifade etmediği düşüncesinde olduklarını akla getirmektedir. Yine aynı şekilde %16,7 oranında din görevlisinin "Modern bilgi ve teknolojiyi kullanan toplumlar gibi toplumumuz da modern bir toplumdur." sorusuna "Fikrim Yok" seçeneğiyle içinde yaşadıkları toplumun durumuyla ilgili üzerinde birçok yorum yapılabilecek bir tutum ortaya koydukları görülmektedir. Din görevlileri, modernleşme tanımına Tamamen Katılıyorum ve Katılıyorum seçeneğini işaretleyerek %76,4 oranında modernleşme tanımına katıldıklarını belirtmişlerdir. Yaşadıkları toplumun modern bir toplum olup olmadığıyla ilgili "Modern bilgi ve teknolojiyi kullanan toplumlar gibi bizim toplumumuz da modern bir toplumdur." sorusuna din görevlileri %59,7 oranında katıldıklarını yani Türk toplumunun modern bir toplum olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir. %16,7 oranında fikrim yok seçeneğini işaretleyen kararsızlar olduğu, sadece üç görevlinin hiç katılmadığını belirttiği, %19,4 oranında da katılmıyorum seçeneğini işaretleyen görevliler olmuştur.

Tablo 7: Din Görevlilerinin Modernlik ve Sünnet İlişkisiyle İlgili Algıları

Toplumun modern bir hayat yaşaması dinden çıktığı anlamına gelmez.	N	%	Modern toplumda Kur'an ve Sünnetin yaşanması imkansız değildir.	N	%
Tamamen Katılıyorum	35	48,6	Tamamen Katılıyorum	44	61,1
Katılıyorum	31	43,1	Katılıyorum	19	26,4
Fikrim Yok	3	4,2	Fikrim Yok	6	8,3
Katılmıyorum	3	4,2	Katılmıyorum	2	2,8
Hiç Katılmıyorum	0	0,0	Hiç Katılmıyorum	1	1,4
Toplam	72	100,0	Toplam	72	100,0
Teknolojik imkanlar sünnete uygun yaşamamızı olumsuz etkilemektedir.	N	%	Sünnet modern bilgi ve teknolojinin kullanılmasını yasaklar.	N	%
Tamamen Katılıyorum	13	18,1	Tamamen Katılıyorum	7	9,7
Katılıyorum	20	27,8	Katılıyorum	2	2,8
Fikrim Yok	6	8,3	Fikrim Yok	8	11,1
Katılmıyorum	21	29,2	Katılmıyorum	18	25,0
Hiç Katılmıyorum	12	16,7	Hiç Katılmıyorum	37	51,4
Toplam	72	100,0	Toplam	72	100,0

Tablo-7'de din görevlileri, "Toplumun modern bir hayat yaşaması dinden çıktığı anlamına gelmez." sorusuna %91,7 oranında katıldıklarını belirterek, modern bir hayatın kişinin dinine zarar vermeyeceğine inandıklarını belirtmişlerdir. Modern toplumda Kur'an ve sünnetin yaşanabilirliği ile ilgili "Modern toplumda Kur'an ve Sünnetin yaşanması imkansız değildir." sorusuna görevliler %87,5 oranında

katıldıklarını belirterek modern toplumda Kur'an ve sünnetin yaşanabileceğine inandıklarını ifade etmişlerdir. Görevlilerin %45,9'u teknolojik imkanların sünneti yaşamayı olumsuz etkilediğini belirtirken; yine aynı oranda %45,9 görevli modern toplumdaki teknolojik imkanların sünnet yaşamayı olumsuz etkilemeyeceğine inandığını belirtmiştir. "Sünnet modern bilgi ve teknolojinin kullanılmasını yasaklar." sorusuna din görevlileri %75,4 oranında katılmadıklarını belirterek, sünnetin modern bilgi ve teknolojiye karşı olmadığını ifade etmişlerdir.

Tablo 8: Din Görevlilerinin Eğitim Seviyelerine Göre Modernleşme ve Modern Hayatta Sünneti Yaşama İle İlgili Tutumlarının Tek Yönlü Anova ve LSD Sonuçları

Boyutlar	Eğitim Durumu	N	M	S	F	P	Fark*
Bilimsel gelişme, teknolojik yenilik ve hayat standartlarının artması modernleşmedir.	a) İ. H. Lisesi	28	4,04	1,036	0,829	0,441	a,b,c
	b) Ön Lisans	34	3,91	1,138			
	c) Lisans	10	3,50	1,354			
	Toplam	72	3,90	1,128			
Modern bilgi ve teknolojiyi kullanan toplumlar gibi toplumumuz da modern bir toplumdur.	a) İ. H. Lisesi	28	3,71	1,117	0,845	0,434	c,a,b
	b) Ön Lisans	34	3,41	1,328			
	c) Lisans	10	3,90	0,994			
	Toplam	72	3,60	1,206			
Toplumun modern bir hayat yaşaması dinden çıktığı anlamına gelmez.	a) İ. H. Lisesi	28	4,32	0,772	0,204	0,816	c,b,c
	b) Ön Lisans	34	4,35	0,691			
	c) Lisans	10	4,50	0,972			
	Toplam	72	4,36	0,756			
Modern toplumda Kur'an ve Sünnetin yaşanması imkansız değildir.	a) İ. H. Lisesi	28	4,36	0,870	0,286	0,752	c,b,a
	b) Ön Lisans	34	4,44	0,960			
	c) Lisans	10	4,60	0,516			
	Toplam	72	4,43	0,869			
Teknolojik imkanlar sünnete uygun yaşamamızı olumsuz etkilemektedir.	a) İ. H. Lisesi	28	3,14	1,458	0,904	0,410	c,a,b
	b) Ön Lisans	34	2,79	1,388			
	c) Lisans	10	3,40	1,350			
	Toplam	72	3,01	1,409			
Sünnet modern bilgi ve teknolojinin kullanılmasını yasaklar.	a) İ. H. Lisesi	28	2,14	1,208	3,429	0,038	a-b,c
	b) Ön Lisans	34	2,06	1,413			
	c) Lisans	10	1,00	0,000			
	Toplam	72	1,94	1,277			

* Bu ve bundan sonraki LSD tablolarında farklar grupların harfleriyle gösterilecektir. Anlamlı farkın olduğu grubun harfi diğerlerinden farklı koyu yazılacaktır. Eğer anlamlı fark yoksa, gruplar arasındaki ortalama oranlarıyla ilgili farkların gösterilmesinde, harfler ortalaması yüksek olan gruptan düşük olan gruba doğru sıralanarak yazılacaktır.

Tablo-8'de din görevlilerinin eğitim seviyelerine göre yaşadıkları toplumu modern bir toplum olarak kabul etmeme durumu: "Din görevlileri modernleşmeyi ve yaşadıkları toplumun modern bir toplum olduğunu kabul etmemektedirler ve eğitim durumlarına göre aralarında anlamlı bir farklılık yoktur." hipoteziyle ilgili (1.hipotez) din görevlilerinin tablo 6'da %59,7 oranında yaşadıkları toplumun modern bir toplum olduğunu kabul ettikleri görülmüştür. Tablo 8'de din görevlileri eğitim durumlarına göre bu kabullerinde anlamlı bir farklılık yoktur ($P=0,434>0,05$). Dolayısıyla 1. Hipotez reddedilmiştir.

Din görevlilerinin sünnetin modern bilgi ve teknolojinin kullanılmasını yasaklamasıyla ilgili algılarında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir ($P=0,038<0,05$). Bu duruma göre ikinci hipotez "Görevliler eğitim seviyelerine göre, sünnetin modern bilgi ve teknolojinin kullanılmasını yasaklayacağı düşüncesinde anlamlı farklılıklar göstermektedir.", doğrulanmıştır. Din görevlilerinin hangi eğitim düzeylerinde farklılık gösterdiğini belirlemek amacıyla yapılan LSD testi sonuçlarına göre İmam-Hatip Lisesi mezunlarının algıları ($M=2,14$), ön lisans mezunlarının algılarından daha yüksek ($M=2,06$); ön lisans mezunlarının algılarının da lisans mezunlarının algılarından ($M=1,00$) daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Farklılık yönü: a,b,c). Bu durum, İmam-Hatip Lisesi mezunu (a) din görevlilerinin ortalamalarının ön lisans mezunlarından (b) daha yüksek, ön lisans mezunlarının ortalamasının da lisans (c) mezunlarından daha yüksek olduğunu göstermektedir. Buradan anlaşıldığına göre İmam-Hatip Lisesi mezunu olan din

görevlilerinde “Sünnet modern bilgi ve teknolojinin kullanılmasını yasaklar.” görüşünün, ön lisans ve lisans mezunu din görevlilerindekinden oldukça yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

Tablo 9: Din Görevlilerinin Modernlik ve Sünnet Algı Ortalamaları

	N	M*	S
Bilimsel gelişme, teknolojik yenilik ve hayat standartlarının artması modernleşmedir.	72	3,90	1,128
Modern bilgi ve teknolojiyi kullanan toplumlar gibi toplumumuz da modern bir toplumdur.	72	3,60	1,206
Toplumun modern bir hayat yaşaması dinden çıktığı anlamına gelmez.	72	4,36	0,756
Modern toplumda Kur'an ve Sünnetin yaşanması imkansız değildir.	72	4,43	0,869
Teknolojik imkanlar sünnete uygun yaşamamızı olumsuz etkilemektedir.	72	3,01	1,409
Sünnet modern bilgi ve teknolojinin kullanılmasını yasaklar.	72	1,94	1,277

* Puanlama 1-5 arasıdır; 5'e doğru gidildikçe ifade edilen yargıya yaklaşılr.

Tablo-9'daki ortalamalara baktığımızda en yüksek ortalamanın “Modern toplumda Kur'an ve Sünnetin yaşanması imkansız değildir.” görüşü olduğu görülmektedir. Bu katılım din görevlilerinin içinde yaşadıkları modern şartlarda Kur'an ve Sünnete uygun bir hayat inşa etmenin mümkün olduğunu düşündüklerini göstermektedir. “Toplumun modern bir hayat yaşaması dinden çıktığı anlamına gelmez.” sorusunun ikinci derecede yüksek düzeyde onaylanması din görevlilerinin bu konuda tutarlı bir görüş içinde olduklarını göstermektedir. Sünnetin modern bilgi ve teknolojiyi yasaklayacağı ile ilgili soruya en düşük katılım gösterilmesi, din görevlilerinin modern teknolojiyle düşünce olarak barışık olduklarını göstermektedir. Tablo-4 ve 5'te din görevlilerinin günümüz modern yaşam belirleyicileri olan televizyon (%72,2), akıllı telefon (%84,7) gibi iletişim araçlarını yüksek oranda kullanıyor olmaları ve sosyal medya hesaplarından özellikle akıllı telefon kullananların aynı oranda (%84,7) Whatsapp, %45,8 E-mail, %48,6 Facebook kullanıyor olmaları; hatta çok yaygın olmayan Twitter (%13,9), Instagram (%20,8) kullanıyor olmaları modern bilişim teknolojileriyle güçlü ilişkilere sahip olduklarını göstermektedir. Bu bağlamda “Sünnet modern bilgi ve teknolojinin kullanımını yasaklar.” sorusuna katılımın en düşük düzeyde olması, din görevlilerinin modern teknolojik gelişmelerle sünnetin yaşanması arasında bir gerilim olmayacağı görüşünde kararlı olduklarını göstermektedir.

8. Din Görevlilerinin Sünnet Algılarıyla İlgili Düzeyler

Topluma Kur'an ve sünneti anlatma, Kur'an ve sünnete göre toplumun dini görevlerini yerine getirmelerine rehberlik etme görevini üstlenmiş olan din görevlileri sünnet kelimesini kullanırken kavramsal ve olgusal olarak sünnete yükledikleri anlam içeriğini tespit etmek için aşağıdaki sorular sorulmuştur. Tablo 10'da sünnet kavramının mahiyetiyle (neliği) ilgili görevlilerin düşünceleri, sünnet kavramına yükledikleri anlam tespit edilmeye çalışılmıştır. Tablo 11'de sünnetin olgusal olarak sosyal yapıda ve sosyal hayatta din görevlisine göre ne anlama geldiğini anlamaya dönük sorular yöneltilmiştir.

Tablo 10: Din Görevlilerinde Sünnetin Mahiyetiyle İlgili Algı ve Kabuller

Sünnet, Hz. Peygamberin ibadet hayatında ve sosyal hayatta ortaya koyduğu söz, davranış ve ikrarlarının tamamıdır.	N	%	Hz. Peygamberin hadisleri, davranışları ve ikrarları Kur'an'a yazılmamış vahiydir.	N	%
Tamamen Katılıyorum	49	68,1	Tamamen Katılıyorum	36	50,0
Katılıyorum	18	25,0	Katılıyorum	21	29,2
Fikrim Yok	5	6,9	Fikrim Yok	10	13,9
Katılmıyorum	0	0,0	Katılmıyorum	2	2,8
Hiç Katılmıyorum	0	0,0	Hiç Katılmıyorum	3	4,2
Toplam	72	100,0	Toplam	72	100,0
Sünnet, Kur'an'da olmayan emir ve yasaklar koyar.	N	%	Hz. Peygamberden sonraki sahabe uygulamalarına sünnet denilmez.	N	%
Tamamen Katılıyorum	18	25,0	Tamamen Katılıyorum	19	26,4
Katılıyorum	20	27,8	Katılıyorum	30	41,7
Fikrim Yok	9	12,5	Fikrim Yok	12	16,7
Katılmıyorum	14	19,4	Katılmıyorum	10	13,9
Hiç Katılmıyorum	11	15,3	Hiç Katılmıyorum	1	1,4
Toplam	72	100,0	Toplam	72	100,0

Din görevlilerinin en genel anlamıyla “Sünnet, Hz. Peygamberin söz, fiil ve ikrarlarıdır.” ifadesinin ibadet hayatıyla birlikte sosyal hayatı da kapsayan; “Sünnet, Hz. Peygamberin ibadet hayatında ve sosyal hayatta ortaya koyduğu söz, davranış ve ikrarlarının tamamıdır.” tanımına %93,1 oranında katıldıklarını görülmüştür. Toplumda bazı dini gruplarda yaygın olarak kabul edilen, “Hz. Peygamberin hadisleri, davranışları ve ikrarları Kur’an’a yazılmamış vahiydir.” kabulüne din görevlilerinin %57,0 oranında katıldıklarını belirtmeleri, birinci tanımla bu kabul arasında din görevlilerinde yüksek düzeyde bir farklılaşma olduğu görülmektedir. Yine “Sünnet, Kur’an’da olmayan emir ve yasaklar koyar.” görüşüne %52,8 oranında katılmış olmaları; %34,7 katılmadıklarını, %12,5 oranında da fikrim yok seçeneğini işaretlemiş olmaları da kararsızlıklarını ve görevlilerin bu konuda ayrıştıklarını göstermektedir. “Hz. Peygamberden sonraki sahabe uygulamalarına sünnet denilmez.” sorusuna %68,1 oranında din görevlisi katıldığını belirtirken, katıldıklarını belirtirken, %15,3 oranında görevli katılmadığını belirtmiş; %16,7 oranında din görevlisi de fikrinin olmadığını belirtmiştir.

Tablo 11: Sünnetin Olgusal Boyutuyla İlgili Algı ve Kabuller

H. Peygamberin siyasi karar ve faaliyetleri sünnettir.	N	%	H. Peygamberin ekonomik karar ve faaliyetleri sünnettir.	N	%
Tamamen Katılıyorum	35	48,6	Tamamen Katılıyorum	36	50,0
Katılıyorum	28	38,9	Katılıyorum	28	38,9
Fikrim Yok	7	9,7	Fikrim Yok	5	6,9
Katılmıyorum	2	2,8	Katılmıyorum	3	4,2
Hiç Katılmıyorum	0	0,0	Hiç Katılmıyorum	0	0,0
Toplam	72	100,0	Toplam	72	100,0
H. Peygamberin aile hayatı ve evlenme-boşanma ile ilgili emir ve uygulamaları sünnettir.	N	%	Sünnet evrenseldir, bütün toplumlarda her zaman uygulanabilir.	N	%
Tamamen Katılıyorum	37	51,4	Tamamen Katılıyorum	32	44,4
Katılıyorum	31	43,1	Katılıyorum	31	43,1
Fikrim Yok	3	4,2	Fikrim Yok	5	6,9
Katılmıyorum	1	1,4	Katılmıyorum	4	5,6
Hiç Katılmıyorum	0	0,0	Hiç Katılmıyorum	0	0,0
Toplam	72	100,0	Toplam	72	100,0

Tablo 11’de Hz. Peygamberin şahsında sünnetin toplumsal hayattaki tezahürleriyle ilgili din görevlilerine sorulan sorulara din görevlileri yüksek oranda soruları onaylayıcı cevaplar vermişlerdir. Hz. Peygamberin siyasi karar ve faaliyetlerinin sünnet olduğuna %87,5 oranında katıldıklarını belirten din görevlileri, 1,4 puan fazlasıyla Hz. Peygamberin ekonomik karar ve faaliyetlerinin de sünnet olduğuna katıldıklarını belirtmişlerdir. “Hz. Peygamberin aile hayatı ve evlenme-boşanma ile ilgili emir ve uygulamaları sünnettir.” görüşüne din görevlilerinin katıldıklarını belirtme oranları %94,5’tir. “Sünnet evrenseldir, bütün toplumlarda her zaman uygulanabilir.” sorusunu din görevlileri %87,5 oranında katıldıklarını belirterek onaylamışlardır.

Tablo 12: Din Görevlilerinin Eğitim Seviyelerine Göre Kavramsal Olarak Sünnetin Mahiyeti ile Olgusal Olarak Sünnetin Sosyal Boyutuna Yönelik Tutumlarının Tek Yönlü Anova ve LSD Çoklu Karşılaştırma Sonuçları

Boyutlar	Eğitim Durumu	N	M	S	F	P	Fark
Sünnet, Hz. Peygamberin ibadet hayatında ve sosyal hayatta ortaya koyduğu söz, davranış ve ikrarlarının tamamıdır.	a) İ. H. Lisesi	28	4,54	0,693	1,337	0,269	c,b,a
	b) Ön Lisans	34	4,59	0,609			
	c) Lisans	10	4,90	0,316			
	Toplam	72	4,61	0,618			
Hz. Peygamberin hadisleri, davranışları ve ikrarları Kur’an’a yazılmamış vahiydir.	a) İ. H. Lisesi	28	4,04	0,928	0,865	0,426	b,a,c
	b) Ön Lisans	34	4,35	0,666			
	c) Lisans	10	4,00	0,422			
	Toplam	72	4,18	0,769			
Sünnet Kur’an’da olmayan emir ve yasaklar koyar.	a) İ. H. Lisesi	28	3,50	0,994	0,562	0,573	c,a,b
	b) Ön Lisans	34	3,12	0,609			
	c) Lisans	10	2,30	0,422			
	Toplam	72	3,28	0,790			
Hz. Peygamberden sonraki sahabe uygulamalarına	a) İ. H. Lisesi	28	3,86	0,891	0,307	0,736	c,a,b

sünnet denilmez.	b) Ön Lisans	34	3,68	1,093			
	c) Lisans	10	3,90	1,287			
	Toplam	72	3,78	1,038			
Hz. Peygamberin siyasi karar ve faaliyetleri sünnettir.	a) İ. H. Lisesi	28	4,25	0,928	2,214	0,117	c,b,a
	b) Ön Lisans	34	4,26	0,666			
	c) Lisans	10	4,80	0,422			
	Toplam	72	4,33	0,769			
Hz. Peygamberin ekonomik karar ve faaliyetleri sünnettir.	a) İ. H. Lisesi	28	4,11	0,994	3,241	0,045	c-b,a
	b) Ön Lisans	34	4,41	0,609			
	c) Lisans	10	4,80	0,422			
	Toplam	72	4,35	0,790			
Hz. Peygamberin aile hayatı ve evlenme-boşanma ile ilgili emir ve uygulamaları sünnettir.	a) İ. H. Lisesi	28	4,29	0,937	2,003	0,143	c,b,a
	b) Ön Lisans	34	4,44	0,504			
	c) Lisans	10	4,80	0,422			
	Toplam	72	4,43	0,709			
Sünnet evrenseldir, bütün toplumlarda her zaman uygulanabilir.	a) İ. H. Lisesi	28	4,14	0,932	1,769	0,178	c,b,a
	b) Ön Lisans	34	4,24	0,781			
	c) Lisans	10	4,70	0,483			
	Toplam	72	4,26	0,822			

Tablo 12’de sünnetin kavramsal ve olgusal boyutlarında din görevlilerinin algı ve düşünceleri ortalama ve farklılaşma açısından Tek Yönlü Anova ve LSD çoklu karşılaştırma testine tabi tutulmuştur. Görevlilerin “Hz. Peygamberin ekonomik karar ve faaliyetleri sünnettir.” algılarında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($F=3,241$; $P<0,05$). Din görevlilerinin hangi eğitim düzeylerine göre farklılık gösterdiğini belirlemek amacıyla yapılan LSD çoklu karşılaştırma sonuçlarına göre, Lisans mezunlarının algıları ($M=4,80$), ön lisans mezunlarının algılarından daha yüksek ($M=4,41$); ön lisans mezunlarının algıları da İmam-Hatip Lisesi mezunlarının algılarından ($M=4,11$) daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (c-b,a). Bu durumda din görevlileri üçüncü hipotezi “Görevlilerin sünnet algılarında Hz. Peygamberin siyasi ve ekonomik kararlarının sünnet olduğuyla ilgili anlamlı farklılıklar vardır.”, eğitim seviye gruplarında siyasi yönden anlamlı bir ilişki görülürken; ekonomik yönden anlamlı bir farklılığın olduğu görülmüştür.

Din görevlilerinin sünnetin mahiyeti ve olgusal durumuyla ilgili algı ortalamalarına baktığımızda; en yüksek ortalamanın ($M=4,43$), “Hz. Peygamberin aile hayatı ve evlenme-boşanma ile ilgili emir ve uygulamaları sünnettir.” sorusunda olduğu görülmektedir. En düşük ortalamanın ise ($M=3,28$) “Sünnet Kur’an’da olmayan emir ve yasaklar koyar.” sorusunda olduğu görülüyor. Ortalamaların 1 ile 5 (1,00-5,00) arasında olduğu, 5’e yaklaştıkça soruda ifade edilen yargıya yaklaştığını dikkate alarak değerlendirdiğimizde; sünnetin Kur’an’da olmayan emir ve yasaklar koymasına ilişkin en yüksek düzeyde katılım İmam-Hatip Lisesi mezunu din görevlilerinde görülüyor ($M=3,50$). Bunu ikinci sırada ön lisans mezunu olan din görevlileri gelmektedir ($M=3,12$). Sünnetin Kur’an’da olmayan emir ve yasaklar koyduğu düşüncesine lisans mezunu olan din görevlilerinin en düşük ortalamayla ($M=2,30$) katıldıkları görülmektedir.

9. Din Görevlilerinin Kendi Hayatlarında Sünneti Yaşamayla İlgili Yorumları

Bu bölümde genel olarak din görevlilerinin sünnet yaşayışı ve özel olarak da kendi hayatlarında sünneti yaşama durumlarıyla ilgili sorular sorulmuştur. Ayrıca anketin sonunda açık uçlu olarak görevlilere, “Günümüzde yapmak isteyip de yapamadığınız sünnetler var mı? Belirtiniz.” şeklinde düşünceleri sorulmuştur. Din görevlilerinden 25 tanesinin (%34,7) bazı tekrarlar dışında şunları yazdığı dikkat çekmektedir: “ahlak; peygamber ahlakı uygulanmıyor; ahlakın uygulanması; belirli zamanlarda cemaat ve imam olarak itikafa girmek; cihat, giyiniş, zalime sen zalimsin demek; cübbe giyip, sakal bırakmak; cübbe ve sarıkla dolaşmak; cübbe-sarıksakal; çok yapmamız gereken sünnetler var; düğünlerimiz, kılık-kıyafetlerimiz; Hz. Peygamber ahlakının tamamen uygulanmaması; Hz. Peygamberin ahlakı; itikaf; misvak kullanımı zayıf; şalvar giymek; takkeyle dolaşmak; çıkıp sünnet nedir anlatmak”.

Tablo 13: Din Görevlilerinin Kendi Hayatlarında Sünneti Yaşamalarıyla İlgili Yorumları

Din görevlileri sünnete uygun yaşarlar ve sünnet konusunda taviz vermezler.	N	%	Din görevlileri yaptıkları görevde Hz. Peygamberin uygulamalarıyla kendilerini özdeşleştirirler.	N	%
Tamamen Katılıyorum	25	34,7	Tamamen Katılıyorum	14	19,4
Katılıyorum	26	36,1	Katılıyorum	34	47,2
Fikrim Yok	12	16,7	Fikrim Yok	14	19,4
Katılmıyorum	7	9,7	Katılmıyorum	9	12,5
Hiç Katılmıyorum	2	2,8	Hiç Katılmıyorum	1	1,4
Toplam	72	100,0	Toplam	72	100,0
Hayatımın bütün alanlarında davranışlarımın sünnete uygun olup olmadığına devamlı dikkat ederim.	N	%	Sünnetin yaşanmasında asıl olan, hayatın bütün alanlarında Hz. Peygamber gibi davranmak ve başkalarına örnek olabilmektir.	N	%
Tamamen Katılıyorum	19	26,4	Tamamen Katılıyorum	40	55,6
Katılıyorum	43	59,7	Katılıyorum	22	30,6
Fikrim Yok	7	9,7	Fikrim Yok	9	12,5
Katılmıyorum	3	4,2	Katılmıyorum	1	1,4
Hiç Katılmıyorum	0	0	Hiç Katılmıyorum	0	0,0
Toplam	72	100,0	Toplam	72	100,0
Eşim, çocuklarım ve akrabalarımın ilişkilerimde Hz. Peygamber gibi davranırım.	N	%	Hz. Peygamber gibi insanlara zahmet (yük) değil, rahmet (faydalı) olmaya çalışırım.	N	%
Tamamen Katılıyorum	6	8,3	Tamamen Katılıyorum	27	37,5
Katılıyorum	48	66,7	Katılıyorum	39	54,2
Fikrim Yok	7	9,7	Fikrim Yok	4	5,6
Katılmıyorum	11	15,3	Katılmıyorum	2	2,8
Hiç Katılmıyorum	0	0,0	Hiç Katılmıyorum	0	0,0
Toplam	72	100,0	Toplam	72	100,0

Tablo 13'te din görevlilerinin sünneti kendi hayatlarında yaşamayla ilgili; "Din görevlileri sünnete uygun yaşarlar ve sünnet konusunda taviz vermezler." sorusuna %70,8 oranında katıldıklarını ifade ederken, "Din görevlileri yaptıkları görevde Hz. Peygamberin uygulamalarıyla kendilerini özdeşleştirirler." sorusuna %66,6 oranında katıldıklarını ifade ediyorlar. "Hayatımın bütün alanlarında davranışlarımın sünnete uygun olup olmadığına devamlı dikkat ederim." sorusuna %86,1 oranında daha yüksek katılım, gayret içinde olduklarını belirtmişlerdir. "Sünnetin yaşanmasında asıl olan, hayatın bütün alanlarında Hz. Peygamber gibi davranmak ve başkalarına örnek olabilmektir." sorusuna yine önceki soruda olduğu gibi %86,2 oranında katıldıklarını beyan etmişlerdir. Din görevlileri %75,0 oranında aile hayatlarında ve akrabalarıyla ilişkilerinde Hz. Peygamber gibi davrandıklarını dile getirmişlerdir. Özellikle "Hz. Peygamber gibi insanlara zahmet (yük) değil, rahmet (faydalı) olmaya çalışırım." sorusuna din görevlileri, %37,5 oranında "Tamamen Katılıyorum", %54,2 oranında "Katılıyorum" seçeneğiyle cevaplayarak, %91,7 oranında onaylamışlardır. Dört görevli fikrim yok derken, sadece iki görevli katılmadığını belirtmiştir.

"Din görevlileri sünnete uygun yaşarlar ve sünnet konusunda taviz vermezler." sorusuna %34,7 tamamen katıldığını, %36,1 oranında katıldığını belirterek, %70,8 oranında sünneti tavizsiz yaşadıklarını belirtmişlerdi. Anket formunun sonunda sorulan açık uçlu sorulardan bir tanesinde din görevlilerine, "Günümüzde yapmak isteyip de yapamadığınız sünnetler var mı? Belirtiniz." şeklinde düşünceleri sorulmuştur. Din görevlilerinden 25 tanesinin (%34,7) bu soruya bazı tekrarlar dışında şunları yazdığı dikkat çekmektedir: "ahlak; peygamber ahlakı uygulanmıyor; ahlakın uygulanması; belirli zamanlarda cemaat ve imam olarak itikafa girmek; cihat, giyiniş, zalime sen zalimsin demek; cübbe giyip, sakal bırakmak; cübbe ve sarıkla dolaşmak; cübbe-sarı-sakal; çok yapmamız gereken sünnetler var; düğünlerimiz, kılık-kıyafetlerimiz; Hz. Peygamber ahlakının tamamen uygulanmaması; Hz. Peygamberin ahlakı; itikaf; misvak kullanımı zayıf; şalvar giymek; takkeyle dolaşmak; çıkıp sünnet nedir anlatmak". Din görevlilerinden üçte birinden fazlasının açık uçlu soruya verdiği bu cevaplar, görevlinin sünneti yoğunlaştırdığı alanlara ve kendisi yapamadığı gibi yapılmasının da acil olduğuna inandığı sünnet davranışları olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 14: Din Görevlilerinin Sünneti Kendi Hayatlarında Yaşama ve Temsil Etmeye Yönelik Tutumlarının Ortalamaları

	N	M*	S
Din Görevlileri sünnete uygun yaşarlar ve sünnet konusunda taviz vermezler.	72	3,90	1,077
Din görevlileri yaptıkları görevde Hz. Peygamberin uygulamalarıyla kendilerini özdeşleştirirler.	72	3,71	0,971
Hayatımın bütün alanlarında davranışlarımın sünnete uygun olup olmadığına devamlı dikkat ederim.	72	4,08	0,727
Sünnetin yaşanmasında asıl olan, hayatın bütün alanlarında Hz. Peygamber gibi davranmak ve başkalarına örnek olabilmektir.	72	4,40	0,763
Eşim, çocuklarım ve akrabalarım ile ilişkilerimde Hz. Peygamber gibi davranırım.	72	3,68	0,836
Hz. Peygamber gibi insanlara zahmet (yük) değil, rahmet (faydalı) olmaya çalışırım.	72	4,26	0,692
* Puanlama 1-5 arasıdır; 5'e doğru gidildikçe ifade edilen yargıya yaklaşılr.			

Tablo 14'te din görevlilerinin öznel sünnet anlayışlarına göre sünneti kendi hayatlarında yaşama ile ilgili tutum ortalamalarına baktığımızda; "Sünnetin yaşanmasında asıl olan, hayatın bütün alanlarında Hz. Peygamber gibi davranmak ve başkalarına örnek olabilmektir." sorusunun en yüksek oranda kabul edildiği görülmektedir. Bunun hemen altında Hz. Peygamber gibi insanlara faydalı olmaya çalışma davranışı sorusu yer almaktadır. Bu sorunun arkasından "Hayatımın bütün alanlarında davranışlarımın sünnete uygun olup olmadığına devamlı dikkat ederim." sorusu üçüncü derecede yüksek onaylanma düzeyine sahiptir. Bu durum din görevlilerinin Hz. Peygamberi örnek almada ve Hz. Peygamber gibi örnek olma konusunda hassas olduklarını beyan ettiklerini göstermektedir. Din görevlilerinin aileleriyle ve akrabalarıyla ilişkilerinde Hz. Peygamber gibi davranma ortalamalarının en düşük düzeyde olduğu görülmektedir.

10. Sünnetin Topluma Aktarılmasında Din Görevlilerinde Sorumluluk, Yeterlilik ve Temsil Kabiliyeti Boyutları

Bu bölümde din görevlilerinin sünnetin hayata (topluma) aktarılması hususunda kendilerini sorumlu hissetme düzeyleri; bu konuda yeterli eğitim ve ehliyete sahip olduklarını düşünme düzeyleri ile sorumluluklarını yerine getirme konusundaki görüşleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, toplumda sünnete uygun davranışların gelişmesi için cemaatlerine bir uygulamaları olup olmadığı sorulmuştur.

Tablo 15: Sünneti Hayata Aktarmada Sorumluluk ve Yeterlilik Düzeyleri

Din görevlilerinin Hz. Peygamberin sünnetini hayata aktarma sorumluluğu vardır.	N	%	Din görevlileri sünneti hayata aktarabilmek için yeterli eğitim ve ehliyete sahiptir.	N	%
Tamamen Katılıyorum	43	59,7	Tamamen Katılıyorum	9	12,5
Katılıyorum	21	29,2	Katılıyorum	39	54,2
Fikrim Yok	7	9,7	Fikrim Yok	13	18,1
Katılmıyorum	1	1,4	Katılmıyorum	9	12,5
Hiç Katılmıyorum	0	0,0	Hiç Katılmıyorum	2	2,8
Toplam	72	100,0	Toplam	72	100,0
Din görevlileri sünneti hayata aktarma konusunda sorumluluklarını yerine getiriyorlar.	N	%	Sünnete uygun olumlu davranışların gelişmesi için hedefler belirler, sünneti cemaatime planlı bir şekilde aktarıyorum.	N	%
Tamamen Katılıyorum	9	12,5	Tamamen Katılıyorum	19	26,4
Katılıyorum	23	31,9	Katılıyorum	42	58,3
Fikrim Yok	19	26,4	Fikrim Yok	7	9,7
Katılmıyorum	19	26,4	Katılmıyorum	3	4,2
Hiç Katılmıyorum	2	2,8	Hiç Katılmıyorum	1	1,4
Toplam	72	100,0	Toplam	72	100,0

Tablo 16'da din görevlilerinin sünneti topluma aktarma hususundaki sorumluluk ve yeterlilik düzeyleriyle ilgili tutumları ele alınmıştır. "Din görevlilerinin Hz. Peygamberin sünnetini hayata aktarma sorumluluğu vardır." sorusuna din görevlileri %88,9 oranında katıldıklarını belirtmişlerdir. Ancak "Din görevlileri sünneti hayata aktarabilmek için yeterli eğitim ve ehliyete sahiptir." sorusuna %66,7 oranında katıldıklarını belirtmişlerdir. Din görevlilerinin sünneti hayata aktarma hususunda, "Din görevlileri sünneti hayata aktarma konusunda sorumluluklarını yerine getiriyorlar." sorusuna din görevlilerinin sadece %44,4'ü katıldığını belirtmiştir. Din görevlisinin cemaatine sünneti aktarıp aktarmadığıyla ilgili, "Sünnete uygun olumlu davranışların gelişmesi için hedefler belirler, sünneti cemaatime planlı bir şekilde aktarıyorum." sorusuna din görevlileri, %26,4 tamamen katıldıklarını; %58,3 katıldıklarını; toplam olarak %84,7 oranında bu gayretin içinde olduklarını belirtmişlerdir. Din görevlilerinden %9,7'si görüş belirtmek istemeyerek fikrim yok seçeneğini işaretlerken, %5,6'sı da katılmadığını belirtmiştir. Bu tabloda görevlilerin, din

görevlilerinin geneliyle ilgili olumsuz görüş bildirirken, kendi özleriyle ilgili yüksek oranda olumlu görüş belirttikleri görülmüştür.

Tablo 17: Din Görevlilerinin Sünneti Temsil Etme (Örneklilik) ile İlgili Tutumları

Cemaatim görevimi Hz. Peygamberin yaptığı gibi sünnet üzere yaptığımı düşünür.	N	%	Cemaatim ticari ve gündelik hayatta işlerinin sünnete uygun olması için bana sorar.	N	%
Tamamen Katılıyorum	13	18,1	Tamamen Katılıyorum	12	16,7
Katılıyorum	32	44,4	Katılıyorum	36	50,0
Fikrim Yok	22	30,6	Fikrim Yok	9	12,5
Katılmıyorum	4	5,6	Katılmıyorum	12	16,7
Hiç Katılmıyorum	1	1,4	Hiç Katılmıyorum	3	4,2
Toplam	72	100,0	Toplam	72	100,0
Cemaatim nikah ve düğünlerini sünnet üzere yapar.	N	%	Tarikat ve cemaat gibi sosyal gruplar sünneti ihya etmekte daha başarılıdır.	N	%
Tamamen Katılıyorum	5	6,9	Tamamen Katılıyorum	7	9,7
Katılıyorum	14	19,4	Katılıyorum	12	16,7
Fikrim Yok	15	20,8	Fikrim Yok	13	18,1
Katılmıyorum	25	34,7	Katılmıyorum	23	31,9
Hiç Katılmıyorum	13	18,1	Hiç Katılmıyorum	17	23,6
Toplam	72	100,0	Toplam	72	100,0

Tablo 17’de din görevlilerinin sünneti temsil ve sünneti topluma aktarma ile ilgili imkanları araştırılmıştır. Din görevlisinin sünneti temsili bakımından, “Cemaatim görevimi Hz. Peygamberin yaptığı gibi sünnet üzere yaptığımı düşünür.” sorusuna din görevlileri %62,5 oranında katıldığını belirttiği görülmüştür. Ancak bu soru hakkında görüş bildirmeyen, fikrim yok seçeneğini işaretleyenlerin oranı %30,6’dır. Buna katılmadığını belirten %7,0’lik görevli grubu da ilave edilirse, din görevlilerinin kendi gözlemleri üzerinden %37,6 oranında görevlerini sünnete uygun yapmadıklarını düşündükleri anlaşılmaktadır. “Cemaatim ticari ve gündelik hayatta işlerinin sünnete uygun olması için bana sorar.” sorusuna görevlilerin %66,7’si katıldığını belirtmiştir. 19 din görevlisi (%26,3), nikah ve düğünlerde cemaatinin sünnete uygun hareket ettiğini belirtmiştir. Din görevlileri, “Tarikat ve cemaat gibi sosyal gruplar sünneti ihya etmekte daha başarılıdır.” sorusuna %55,5 oranında katılmadıklarını belirtirken, %26,4’ü katıldığını, %18,1’i de fikri olmadığını belirtmiştir. Tablo 16’da görevlilerin %84,7 oranında sünneti cemaatlerine planlı bir şekilde aktardıklarını belirtmelerine rağmen, din görevlilerinin sünnet uygun görev yaptıklarını cemaatlerinden ancak %62,5 oranında onaylandığını belirtmişlerdi.

Din görevlilerinin sünneti hayata aktarma sorumluluk, yeterlilik ve sünneti temsil etme imkan ve kabiliyetleri mezun oldukları eğitim düzeyleri (İmam-Hatip Lisesi, ön lisans ve lisans mezunu) gruplar arasında nasıl bir dağılım ya da farklılaşma vardır?

Tablo 18: Din Görevlilerinin Sünneti Topluma Aktarmaya Yönelik Tutumlarının Tek Yönlü Anova ve LSD Sonuçları

Boyutlar	Eğitim Durumu	N	M	S	F	P	Fark
Din görevlilerinin Hz. Peygamberin sünnetini hayata aktarma sorumluluğu vardır.	a) İ. H. Lisesi	28	4,29	0,854	3,794	0,027	c,b,a
	b) Ön Lisans	34	4,47	0,662			
	c) Lisans	10	5,00	0,000			
	Toplam	72	4,47	0,731			
Din görevlileri sünneti hayata aktarabilmek için yeterli eğitim ve ehliyete sahiptir.	a) İ. H. Lisesi	28	3,75	0,887	0,698	0,501	a,c,b
	b) Ön Lisans	34	3,47	0,992			
	c) Lisans	10	3,70	1,059			
	Toplam	72	3,61	0,958			
Din görevlileri sünneti hayata aktarma konusunda sorumluluklarını yerine getiriyorlar.	a) İ. H. Lisesi	28	3,61	0,956	3,592	0,033	b,a,c
	b) Ön Lisans	34	2,91	1,055			
	c) Lisans	10	3,40	1,174			
	Toplam	72	3,25	1,071			
Sünnete uygun olumlu davranışların gelişmesi için hedefler belirler, sünneti cemaatime planlı bir şekilde	a) İ. H. Lisesi	28	3,82	1,056	2,812	0,067	c,b,a
	b) Ön Lisans	34	4,09	0,570			

aktarırım.	c) Lisans	10	4,50	0,527			
	Toplam	72	4,04	0,813			
Cemaatim görevimi Hz. Peygamberin yaptığı gibi sünnet üzere yaptığımı düşünür.	a) İ. H. Lisesi	28	3,75	0,701	0,801	0,453	b,a,c
	b) Ön Lisans	34	3,79	0,880			
	c) Lisans	10	3,40	1,265			
	Toplam	72	3,72	0,876			
Cemaatim ticari ve gündelik hayatta işlerinin sünnete uygun olması için bana sorar.	a) İ. H. Lisesi	28	3,32	1,124	1,364	0,262	b,c,a
	b) Ön Lisans	34	3,76	1,046			
	c) Lisans	10	3,70	1,059			
	Toplam	72	3,58	1,084			
Cemaatim nikah ve düğünlerini sünnet üzere yapar.	a) İ. H. Lisesi	28	2,96	1,232	2,325	0,105	a,c,b
	b) Ön Lisans	34	2,32	1,147			
	c) Lisans	10	2,70	1,059			
	Toplam	72	2,63	1,192			
Tarikat ve cemaat gibi sosyal gruplar sünneti ihya etmekte daha başarılıdır.	a) İ. H. Lisesi	28	2,71	1,272	1,186	0,312	a,b,c
	b) Ön Lisans	34	2,62	1,326			
	c) Lisans	10	2,00	1,155			
	Toplam	72	2,57	1,287			

Tablo 18'deki bulgulara göre "Din görevlilerinin Hz. Peygamberin sünnetini hayata aktarma sorumluluğu vardır." sorusuna din görevlilerinin eğitim gruplarına göre istatistiki açıdan anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($P < 0,05$). Eğitim grupları arasında yapılan çoklu karşılaştırmaya göre, din görevlilerinde Hz. Peygamberin sünnetini hayata aktarma sorumluluğu algılarında lisans mezunu din görevlileri ($M=5,00$), ön lisans ($M=4,47$) ve İmam-Hatip Lisesi mezunu din görevlileri ($M=4,29$) arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir (LSD, $P=0,027 < 0,05$). Tablodaki diğer sorulara grupların yaklaşımlarında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Anlamlı farklılık görülmeyen sorulara grupların yaklaşımlarında anlamlı ilişki farklılıkları vardır. "Din görevlileri sünneti hayata aktarabilmek için yeterli eğitim ve ehliyete sahiptir." sorusuna yaklaşımda gruplar arasında anlamlı ilişkiler vardır: İmam-Hatip Lisesi mezunları ($M=3,75$), lisans mezunları ($M=3,70$), ön lisans mezunları ($M=3,47$) olarak görülmektedir (a,c,b) ve gruplar arasında anlamlı ilişki düzeyleri vardır (a,c,b= $0,501 > 0,05$). Diğer anlamlı farklılık görülmeyen sorularda da tabloda görüldüğü gibi harfler ilişki düzeylerine göre sıralanmıştır.

Tablo 19: İlçe merkez ve Köylerde Görev Yapan Din Görevlilerinde Sünneti Toplumla Aktarmaya Yönelik Tutumlarının Bağımsız Grup T-Testi (Independent-Samples T-Test) Sonuçları.

Boyutlar	Görev Yeri	N	M	S	F	P
Din görevlilerinin Hz. Peygamberin sünnetini hayata aktarma sorumluluğu vardır.	İlçe	24	4,67	0,565	5,095	0,077
	Köy	48	4,38	0,789		
Din görevlileri sünneti hayata aktarabilmek için yeterli eğitim ve ehliyete sahiptir.	İlçe	24	3,58	0,776	2,489	0,863
	Köy	48	3,63	1,044		
Din görevlileri sünneti hayata aktarma konusunda sorumluluklarını yerine getiriyorlar.	İlçe	24	2,96	0,908	3,091	0,103
	Köy	48	3,40	1,125		
Sünnete uygun olumlu davranışların gelişmesi için hedefler belirler, sünneti cemaatime planlı bir şekilde aktarırım.	İlçe	24	4,21	0,509	2,060	0,221
	Köy	48	3,96	0,922		
Cemaatim görevimi Hz. Peygamberin yaptığı gibi sünnet üzere yaptığımı düşünür.	İlçe	24	3,96	0,999	0,333	0,106
	Köy	48	3,60	0,792		
Cemaatim ticari ve gündelik hayatta işlerinin sünnete uygun olması için bana sorar.	İlçe	24	3,71	1,160	0,082	0,493
	Köy	48	3,52	1,052		
Cemaatim nikah ve düğünlerini sünnet üzere yapar.	İlçe	24	2,71	1,197	0,002	0,678
	Köy	48	2,58	1,200		
Tarikat ve cemaat gibi sosyal gruplar sünneti ihya etmekte daha başarılıdır.	İlçe	24	2,04	0,999	8,007	0,007 *
	Köy	48	2,83	1,342		

* $P < 0,05$

Din görevlilerini ilçe ve köyde görev yapanlar olarak gruplandırdığımızda görevlilerin, "Din görevlilerinin Hz. Peygamberin sünnetini hayata aktarma sorumluluğu vardır." sorusuyla ilgili algı ve düşüncelerinde anlamlı bir farklılık yoktur ($P=0,077 > 0,05$). İlçede görev yapanların ortalamasının ($M=4,67$)

olduğu görülmüştür. Buna karşılık köyde görev yapanların ortalaması ise (M=4,38) şeklindedir. İlçede görev yapan din görevlileriyle köyde görev yapan din görevlileri arasında "Tarikat ve cemaat gibi sosyal gruplar sünneti ihya etmekte daha başarılıdır." sorusuna katılma ve katılmama arasında anlamlı bir farklılık vardır (P=0,007<0,05). Köyde görev yapan din görevlileri (M=2,83) ortalama ile "Tarikat ve cemaat gibi sosyal gruplar sünneti ihya etmekte daha başarılıdır." derken; ilçede görev yapan din görevlileri (M=2,04) daha düşük ortalama ile bu görüşe katılmaktadırlar. Bundan dolayı iki grup arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir. Diğer sorularda ise iki grup arasında anlamlı bir farklılık olmayıp (LSD, P>0,05), gruplar birbiriyle anlamlı ilişki düzeyine sahiptir.

11. Din Görevlilerinin Hadis Kitaplarıyla İlişkileri ve Sünnetle İlgili Diğer Görüşleri

Din görevlilerine açık uçlu soru olarak, "Kütübü Tis'a: Dokuz Temel Hadis Külliyyatı'ndan baştan sona hangilerini okudunuz? İsimlerini yazınız." şeklinde okudukları temel hadis kaynakları ve bu kaynaklarla ilişkileri sorulmuştur. Bu soruya 24 görevli Kütübü Tis'a'dan olan ve olmayan çeşitli hadis kitaplarının isimleriyle beraber, hadis kitabı olmayan İhya ve Kimya gibi kitapları da yazmışlardır. Cevaplar içinde baştan sona okuduğunu belirten görevli olmamıştır. İki kişi Buhari kitabını okuduğunu; beş kişi Buhari ve Müslim kitabını okuduğunu, dört görevli Riyazussalihin okuduğunu belirtmişlerdir. Diğer görevliler, Buhari, Müslim, İbni Mace, Muvatta, Tirmizi, Nesai, Riyazussalihin, Hadislerle İslam, Ebu Davud, Kütübü sitte, İhyau Ulumiddin, Kimyayı Saadet gibi kitap isimlerini yazarak bu kitaplarla yakın olduklarını belirtmeye çalışmışlardır. Bu durum din görevlilerinin görevleri gereği, zaman zaman bu hadis kitaplarına müracaat ettiklerini göstermektedir. Verilen cevaplardan baştan sona bir hadis kitabı bitiren görevli olmadığı intibai edinilmiştir.

Din görevlilerinden "Hz. Peygamberin sünnetinin sosyal alanda kendini hissettiren en belirgin özelliği nedir? Belirtiniz. Açık uçlu sorusuna cevap yazmaları istenmiş, 36 görevliden sekiz tanesi ahlaki yazarken diğerleri; adaleti, edebi, cemaat ibadeti, devlet başkanlığı, güvenilirliği, güler yüz, hoşgörü, merhameti, şefkati, tevazuu, samimiyeti, selamlaşması, sadaka vermesi, taziyelere katılması, yumuşak huyluluğu, rahmeti, ümmet bilinci, kardeşlik gibi cevaplar yazmışlardır.

Din görevlileri, "Konuyla ilgili başka belirtmek istediğiniz düşünce görüş ve kanaatiniz varsa lütfen yazınız" şeklindeki açık uçlu soruya şunları yazmıştır: "Bu anketi önemsiyorum, dini hakkını vererek yaşamayı ümit ediyorum; camiye gelmeyen cemaate köyde ilişki kuramama sıkıntımız var; özellikle dört görevli cezai müeyyidelerin yetersiz olduğunu belirterek, 'hırsızlık, zina, cinayet gibi konularda toplumun ıslahı için cezai müeyyidelerin Hz. Peygamberin uyguladığı gibi uygulanması'; okullarda öğrencilere peygamber ahlaki verilemediği için ahlaka uygun yaşanmamaktadır; sünnetin doğru anlaşılması konusunda yeterli çalışma yapılmalıdır; sünnet tam uygulanmadığı için toplumda bozulmalar yaşanıyor; yeter seviyede ülkemizde sünnet, hadis tanımı yapılamamasından mustaribiz."

Sonuç

Türkiye'nin en doğusunda, Uluslararası transit yol üzerinde, İran'a açılan Gürbulak sınır kapısına 30 kilometre mesafede bulunan Doğubayazıt ilçesinde görev yapan ve her fırsatta sahih ehli-sünnet din anlayışının örnekliğini ortaya koymaya çalıştığını dile getiren din görevlilerinin modernleşme ve sünnet konusundaki tutumlarını genelleştirmeden araştırmaya tabi tutmanın daha uygun olduğu düşüncesinden hareketle bu araştırmayı yapmaya karar verilmiştir. Doğubayazıt ilçe müftülüğünde görev yapan din görevlileri de Türkiye'nin diğer bölgelerindeki din görevlileriyle aynı şartlarda, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın irşat hizmetleri çerçevesinde görev yapmaktadırlar. Ancak bölgede halen, yeterli derecede ehli-sünnete bağlı bulmadıkları için müftülük tarafından kadrolu olarak görevlendirilen din görevlisini kabul etmeyen, klasik medrese mezunu din görevlisi isteyen köyler vardır. Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde çalışan din görevlilerinin modern bir toplumda yürüttükleri din hizmetlerinde Kur'an ve sünnet merkezli dini bir hayatın rehberliğini yaptıkları, vaaz ve hutbelerinde özellikle öne çıkardıkları bir husustur. Türkiye'nin dini hayatı bakımından, ehli-sünnet geleneğine bağlı Türk toplumunda sünnete bağlılık ve sünneti yaşama konusu son yirmi yılda üzerine vurgu yapılan en önemli konulardandır.

Din görevlilerinin modern dünyanın insanlığın hizmetine sunduğu iletişim ağlarını ve bilişim teknolojilerini yüksek düzeyde kullanılmaktadır. Görevliler %84,7 oranında akıllı telefon kullanırken yine aynı oranda bütün akıllı telefon kullanıcılarının Whatsapp iletişim ve paylaşım ağını kullandıkları görülmektedir. Görevlilerin televizyon, internet, e-mail, facebook gibi sosyal medya hesaplarını, az da olsa çok yaygın olmayan Twitter ve Instagram hesaplarını da kullandıkları tespit edilmiştir. Büyük bir oranda

(%84,7) sosyal medyanın içinde olan görevliler %76,4 oranında modernleşme tanımını kabul ettiklerini belirtirken; %59,7 oranında din görevlisi içinde yaşadığı toplumun diğer modern toplumlar gibi modern bir toplum olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Bu durum din görevlilerinde modernlik algısının ortanın biraz üzerinde seyrettiğini göstermektedir.

Din görevlileri, "Din görevlileri modernleşmeyi ve yaşadıkları toplumun modern bir toplum olduğunu kabul etmemektedirler ve eğitim durumlarına göre aralarında anlamlı bir farklılık yoktur.", hipoteziyle ilgili %59,7 oranında yaşadıkları toplumun modern bir toplum olduğunu onaylamışlardır. Ayrıca bu kabulde eğitim durumlarına göre grupların tutumlarında herhangi bir anlamlı farklılık görülmemiştir ($P=0,434>0,05$). Böylece birinci hipotez reddedilmiştir.

Din görevlilerinin sünnetin modern bilgi ve teknolojinin kullanılmasını yasaklamasıyla ilgili algılarında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmüştür ($P=0,038<0,05$). Din görevlilerinin eğitim durumlarına göre grupların tutumlarında anlamlı farklılık görülmüştür. Bu durumda "Görevliler eğitim seviyelerine göre, sünnetin modern bilgi ve teknolojinin kullanılmasını yasaklayacağı düşüncesinde anlamlı farklılıklar göstermektedir." hipotezi doğrulanmıştır.

Din görevlilerinin %87,5 oranında Hz. Peygamberin siyasi karar ve faaliyetlerinin sünnet olduğunu ifade etmişlerdir. "Hz. Peygamberin ekonomik karar ve faaliyetleri sünnettir." sorusuna %88,9 oranında katıldıklarını belirtmişlerdir. Hz. Peygamberin ekonomik kararlarının sünnet olduğuyla ilgili cevaplarda din görevlilerinin eğitim durumlarına göre anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Bu durumda din görevlilerinin Hz. Peygamberin siyasi ve ekonomik kararlarının sünnet olduğuyla ilgili anlamlı farklılıklar vardır." hipotezinde; eğitim seviye gruplarında siyasi yönden farklılık olmayıp anlamlı bir ilişki görülürken; ekonomik yönden anlamlı bir farklılığın olduğu görülmüştür.

Din görevlilerinin Hz. Peygamberin sünnetini hayata aktarma sorumluluğu olduğuyla ilgili soruya din görevlileri, eğitim gruplarına göre istatistiki açıdan anlamlı farklılık tespit edilerek dördüncü hipotezin doğrulandığı görülmüştür. Beşinci hipotezimiz olan "Din görevlileri sünneti kendi hayatlarında yaşama ve topluma aktarma konusunda eğitim düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermektedirler." Hipotezi reddedilmiştir. Çünkü; "Din görevlileri sünneti hayata aktarabilmek için yeterli eğitim ve ehliyete sahiptir; Din görevlileri sünneti hayata aktarma konusunda sorumluluklarını yerine getiriyorlar; Sünnete uygun olumlu davranışların gelişmesi için hedefler belirler, sünneti cemaatime planlı bir şekilde aktarıyor; Cemaatim görevimi Hz. Peygamberin yaptığı gibi sünnet üzere yaptığımı düşünür; Cemaatim ticari ve gündelik hayatta işlerinin sünnete uygun olması için bana sorar; Cemaatim nikah ve düğünlerini sünnet üzere yapar; Tarikat ve cemaat gibi sosyal gruplar sünneti ihya etmekte daha başarılıdır" sorularına verdikleri cevaplarda eğitim düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermemişlerdir.

KAYNAKÇA

- Acar, Mustafa - Demir, Ömer (1997). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Bedir, Murtaza (2010). Sünnet, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (c. 38, ss. 150-153), İstanbul: TDV Yayınları.
- Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail (2000). *Sahih-Buhari*. el-Kütübü's-Sitte, Mevsuatü'l-Hadis eş-Şerif içinde: 1-631, Haz. Salih b. Abdülaziz, Riyad: Daru's-Selam.
- Çelebi, İlyas (2010). Sünnet, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (c. 38, ss. 153-154), İstanbul: TDV Yayınları.
- Ebu Davud es-Sicistani, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi (2000). *Sünen-i Ebu Davud*. ss. 1221-1625; El-Kütübü's-Sitte, (Mevsuatü'l-Hadis eş-Şerif içinde, Haz. Salih b. Abdülaziz), Riyad: Daru's-Selam.
- Ece, Hüseyin K. (2017). *İslam'ın Temel Kavramları*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Eisenstadt, Shmuel Noah (2014). *Modernleşme Başkaldırı ve Değişim*. (Çev. Ufuk Coşkun), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Giddens, Anthony.- Sutton, Philip W. (2016). *Sosyolojide Temel Kavramlar*. (Çev. Ali Esgin), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Hadislerle İslam* (2015). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Hançerlioğlu, Orhan (1985). *Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hutbeler: <https://www2.diyaret.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Hutbeler> (E.T. 05.20.2021).
- Kirman, M. Ali (2016). *Din Sosyolojisi Sözlüğü*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Kurt, Adile A. (Edt.) (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kurt, Abdurrahman (2017). *Din Sosyolojisi*. Bursa: Sentez Yayınları.
- Macionis, John J. (2013). *Sosyoloji*. (Çeviri Editörü: Vildan Akan), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Marshall, Gordon (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. Osman Akinhay-Derya Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi (2000). *Sünen-i Tirmizi*. ss. 1629-2061; El-Kütübü's-Sitte, (Mevsuatü'l-Hadis eş-Şerif içinde, Haz. Salih b. Abdülaziz), Riyad: Daru's-Selam.